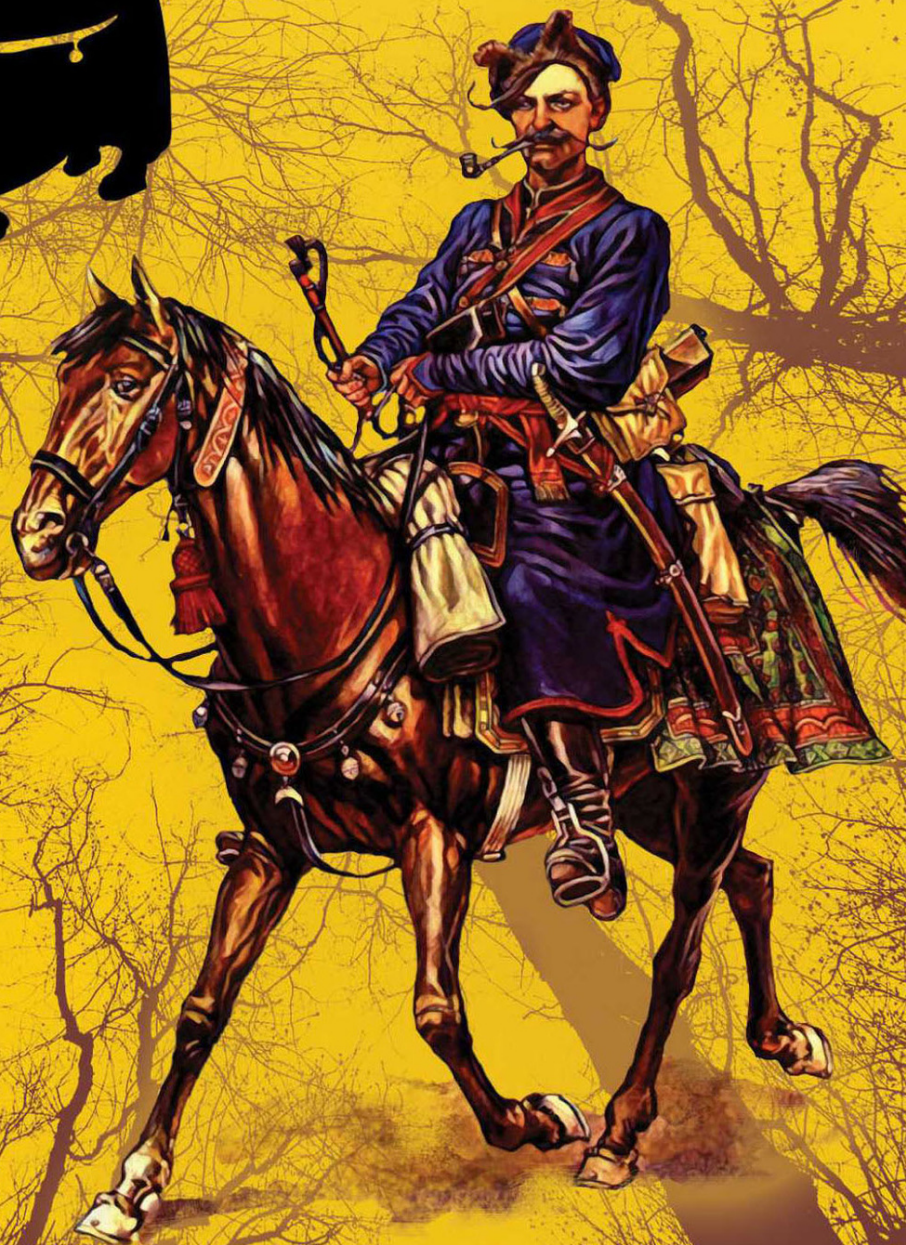

Олег Говда

ТРИЧІ НЕ ВМІРАТИ СПАДОК

Тричі не вмирати

Олег Говда

Тричі не вмирати. Спадок

«ОМІКО»

2019

УДК 821.161.2

Говда О. И.

Тричі не вмирати. Спадок / О. И. Говда — «ОМІКО»,
2019 — (Тричі не вмирати)

Не ждав і не гадав Тарас, що стане відьмаком-характерником. А разом з отриманою силою звалиться на нього ціла гора клопотів. Бо опиниться козак не поміж двох вогнів, а в самісінькому вирі. Єзуїти Лойоли, бусурмани, таємна служба Івана Грозного... ба навіть сам Сатана – усі хочуть отримати від Тараса якусь чудодійну реліквію. А він ні сном ні духом... Може, батько знає. Але той уже півроку як загинув чи пропав безвісти. От і роби, що хочеш. Вірніше – що можеш. Аби вислизнути з пастки, залишитися живим і таємницю розгадати. Про все це та ще багато іншого читачі дізнаються з першої книжки циклу «Тричі не вмирати» «Спадок».

УДК 821.161.2

Содержание

Вступ	6
Розділ перший	8
Розділ другий	16
Розділ третій	24
Розділ четвертий	31
Розділ п'ятий	41
Конец ознакомительного фрагмента.	42

Олег Говда

Тричі не вмирати. Спадок

© Олег Говда, 2019

© М. С. Мендор, художнє оформлення, 2019

* * *

*Еней був парубок моторний,
І хлопець – хоч куди козак!*

І. Котляревський

Вступ

Вельможний пан у циліндрі з високою тулією і трійці з тонкого англійського сукна стояв на краю стрімкого урвища. Спираючись обіруч на навершя майстерно різьбленої палиці та подавшись уперед, він дивився вниз. Із висоти, доступної не кожній пташині, світ видавався яскравим луб'яним малюнком. Величезна відстань краще за будь-який ластик стирала бруд повсякдення, надаючи виняткову можливість помилуватися пишністю недосяжного ідеалу. Напевно Господь саме такою уявляв собі Землю, коли починав Акт Божественного Творіння і ще не збирався ліпити людину.

Широкі, недбалі мазки величезного пензля. Багато яскравої зелені, плями теплої жовтизни і широка стрічка прохолодної блакиті... А понад цим – дивовижна гра тіней і сонячного світла.

– Ненавиджу... – пробурмотів тихо вельможа, міцніше стискаючи ціпка, наче збирався відлущувати ним винного в буянні фарб. – Ненавиджу... – повторив ще запекліше і дещо голосніше. Міг би й заволати на повні груди, та який у тім сенс? Однаково ніхто не почує. Навіть сильний вітер, звичайний для таких висот, побоювався зачепити одиноку постать, обминаючи боком і зриваючи злість на безвинній кручі. Вишукуючи погано злежані камені і з грюкотом скочуючи їх по схилу гори.

Кількома метрами нижче, на крихітній терасці пронизливо скрикувала самка сапсана, схвильовано настовбурчуючи пір'я. Соколиха відчувала присутність чужака неподалік гнізда, але нікого не бачила. Це тривожило птаху, і, якби не пара пущівірінків, що вже оперилися, але ще не пробували злетіти, вона давно б метнулася геть, подалі від невидимої загрози.

– Прошу вибачення за запізнення, Повелителю...

Бундючний пан у сірій трійці відірвав погляд од величного краєвиду, невдоволено озирнувся і втупився у зігнуту в шанобливому поклоні худорляву постать у звичайнісінькій селянській свиті. Єдиною яскравою і нехарактерною прикрасою якої був строкатий циганський пояс. З жовтої шкіри, розшитий червоною ниткою і прикрашений безліччю блискучих мідних бляшок.

– Можеш не вибачатися, – недбало кинув вельможа, ледь помітним рухом підборіддя відповідаючи на глибокий уклін. – Я непогано провів час, милуючись околицями. Але надалі не варто так ризикувати, Босоркуне. У мене рідко бувають приступи меланхолії та добродушності.

– Ще раз прошу вибачити, Повелителю. Занадто клопітку справу ви мені доручили. Я вже геть з ніг збився, вишукуючи бодай-якийсь слід. Той триклятий козак Тиміш, немов крізь землю провалився.

– Не варто бездумно повторювати чужі бздури¹, – глузливо хмикнув пан. – Навіть у вигляді приповідки, нареченої народною мудрістю. Якби Тиміш Куниця зумів вчинити окреслену дію – навіщо б ми його шукали? Провалившись крізь землю, він потрапив би простісінько до мене в тенета.

– Маєте слухність, Повелителю. Вибачте, ляпнув, не подумавши... Але, крім обмовки, все інше – щира правда. Навіть не збагну, з якого боку починати його пошуки.

– Дивно, Босоркуне, що провівши стільки літ поміж людей, ти так і не навчився їх розуміти. Запам'ятай, будь-кого можна знайти і примусити робити що завгодно, діючи через рідних та близьких... Як думаєш, чому я покликав тебе саме сюди?

– Бажання Повелителя закон. Мені і в голову не прийшло задуматися над цим, – знову вклонився худорлявий.

¹ Бздури (діал.) – дурниці.

– Схоже, звичка розмірковувати тобі геть не притаманна, – осудливо мовив вельможа. – А даремно. За дурною головою і ногам нема спокою. Так люди кажуть?

– Вам видніше, Повелителю.

– Слушно... А тепер і ти можеш подивитися, – пан у сірій трійці тицьнув пальцем кудись у далечінь. – Поглянь. Що бачиш?

Босоркун навіть подумки не намагаючись обуритися (думки і почуття Повелитель розумів чи не краще за слова), слухняно повернувся у вказаному напрямку... І мимоволі охнув.

– Ви думаєте?..

Замість відповіді той тільки хмуρο глипнув на худорлявого. Так, що Босоркун сполохано втягнув голову в плечі і зіщулився ще більше.

– Вибачте, Повелителю. Я зовсім не те мав на увазі.

– І цей у мене ще з найтямучіших чортів... – пробурчав вельможа. Потім націлив вказівний палець вниз, вказуючи на лаковані штиблети. – Бачиш, як забруднилися?

Худорлявий негайно рухнув на коліна, збираючись обтерти взуття Повелителя рукавом свитки.

– Облиш! – підвищив голос вельможа. – Ти прекрасно знаєш, яка ганчірка мені потрібна! І ось тобі моє слово: через місяць ти або витреш бруд триклятим штандартом, або вилижеш язиком. Але не ці м'які пантофлі, Босоркуне. Навіть не мрій! Для недолугих слуг у мене знайдеться відмінна пара чобіт з акулячої шкіри.

Чорт Босоркун крадькома проковтнув клубок у горлі, неначе вже наперед відчув у роті присмак власної крові.

– Я все, що накаже...

– Не треба порожніх обіцянок, – обірвав Повелитель. – Просто, виконай те, що я велів... Зроби мені втіху й отримай нагороду, а не покарання.

Закінчивши розмову, вельможа в сірій трійці змахнув полами плаща і ступив уперед, стаючи згустком мороку і зливаючись з тінню, яку відкидала скеля. Танучи і щезаючи в ній.

Худорлявий швидко підійшов до краю урвища, марно намагаючись простежити за своїм паном. А коли погляд його надібав гніздо чорного сокола, на виснаженому, хворобливому обличчі чорта з'явилася лиха і підленька посмішка.

Але й тепер неборака не мав талану... В ту мить, коли сопучи від натуги, Босоркун прикотив до урвиська важку брилу, соколиха сильним помахом крил виштовхнула обох пташенят з гнізда і кинулася слідом. Тож величезна каменяка, що з неймовірним грюком звалилася вниз, розчавила лише спустілу, покинуту пташину оселю.

Розділ перший

– Дана! Дана! Шіді, ріді, Дана!²

Навколо догораючого багаття, розкладеного в закруті неквапливої Вівчурки, десятка півтора молодих поселянок кружляли в хороводі, хрипкими від втоми голосами голосно вихваляючи Богиню Води. І хоч весь їхній одяг складався лише з віночків та спідніх сорочок, а вогонь у багатті ледь жеврів, – змокріла від поту льняна тканина щільно огортала розпашілі тіла.

Обрядовий танок завели відразу, як тільки загусли сутінки, – і ось уже котру годину не було в світі сили, спроможної зупинити безумство, що охопило дівчат. Танцюватимуть, доки не впадуть...

Вони вже ледь трималися на ногах, коли до вогнища стали підходити хлопці з оберемками хмизу. Навіть не намагаючись розірвати очманілу вервечку танцівниць, парубки жбурнули сухе гілляччя на дотліваюче вугілля просто через голови дівчат.

Зголоднілий вогонь в той же час жадібно накинувся на свіжу поживу – загув, заревів і вистрілив полум'яними язиками в небеса. Наче намагався злизнути з них ще рідкі, сонні і бліді зорі. Водночас, немов у подяку парубкам за щедру гостину, просвічуючи через тканину сорочок і звабливі дівочі постаті.

Жар від багаття зробився настільки нестерпним, що живий ланцюг здригнувся, подався навсібіч і замалим не розпався.

Сміючись і повискуючи в удаваному переляку, дівчата сахнулись від полум'я, в останню мить зумівши зберегти цілісність кола, підхопивши одна одну попід лікті. Але тепер чаклунський хоровод втратив кольчужну міцність, перетворюючись на ажурне плетиво, що візерунками прикрашає подоли і вирізи святкових сорочок.

Схоже, парубки давно очікували цієї миті. Стрімко, як хижий яструб, що кидається на безпечно дрімаючого зайця, вони хутко підбігли до хороводу, вихоплюючи з кола кожен свою здобич...

Подібно до того ж зайця, котрий, помітивши небезпеку, з виском валиться на спину і починає щосили молотити задніми лапами, – дівчата нестямно верещали і старанно відбрикувалися від нападників, що тягли їх у глиб лісу. Але, по мірі впізнавання викрадачів, заполошні верески стихали, змінюючись тихими вмовляннями і неголосним бурмотінням...

У селі, де все і про всіх відомо кожному, а особисті симпатії складаються хоч і повільно, але назавжди, – ніхто не сміє посягнути на чужу дівчину. Безчельника і гульвісу громада покарає так, що вовік охота галабурдити пропаде, ще й іншим заповідати стане. Добре, як односельчани не покалічать або й зовсім не приб'ють під гарячу руку!.. А от зі своєю любкою помилуватися кращого часу ніж сьогодні годі й придумати.

У божевільну ніч напередодні Івана Купали, від дурманячого запаху квітучої папороті, навіть у найнепрístupнішої дівчини вивітрюються з голови батькові заборони і матусині напуття... А тому й кількох хвилин не минуло, як у верболозах понад річкою та на узліссі запанувала злагода і тиша, котру зрідка порушувало неголосне потріскування згораючого хмизу.

Ухопивши в оберемок вдавано лементуючу Ребекку і нашіптуючи коханій на вухо всі ті заспокійливі глупства, котрі зазвичай плетуть хлопці, намагаючись приспати дівочу пильність, Тарас Куниця прожогом кинувся в ліс. І випустив здобич з рук тільки після того, як надійно заховався у діброві від зайвих очей. А далі заходився виціловувати її з таким запалом і радістю, як прочанин плащаницю.

² Мати-вода! Мати-вода! Наповнює річку, Мати-вода! (Старослов.)

Ребекка і не думала комизитися, відповідала на поцілунки та надміру відважні пестоші Тараса з пристрасною анітрохи не меншою. Мить або вічність пара закоханих насолоджувалася жаданою близькістю, майже задихаючись, але не в змозі перервати солодкий поцілунок.

І все ж, коли гарячі, мов жар, долоні Тараса поповзли вгору по стегнах, задираючи поділ сорочки, Ребекка згадала, що батько ще не давав остаточної згоди на шлюб.

Дівчина спритно вивернулася, в'юном ковзнула вниз, визволяючись з обіймів парубка, і, залишивши в його руках сорочку, кинулась навтьоки. Ослухатися батьківської волі Ребекка нізащо не наважилася б. А до тієї хвили, коли тіло могло перестати коритися розуму і піддатися бажанню, залишалось зовсім трохи. Один-однісінький поцілунок...

Якби Ребекка побігла назад на берег, до святкового багаття, Тарас не став би її переслідувати, а й сам кинувся б студити нуртуючий в жилах шал у прохолодні води Вівчурки. Зрештою, він не перший і не останній, кому відмовили в любовцях, навіть у Іванову ніч. Але через те, що дівчина кинулася в хащі – втеча була сприйнята Куницею, як пустоші і продовження забави. Тож, не довго думаючи, парубок кинувся навздогін. Орієнтуючись на блідий силует дівочої постаті, що невиразно проглядалася на тлі темних стовбурів.

Бігати по нічному лісі, навіть ходженому сотню разів уздовж і поперек, небезпечно заняття. Можна оступитися, перечепитися за непомічений корінь, а то і напоротися на гостру гілляку. Вбитися, може, і не вб'єшся, а болюче вдаритися чи скалічитись – запросто.

Пару разів голосно погукавши Ребекку, але бачачи, що дівчина і не думає вертатися, Тарас стишив ходу, а там і зовсім зупинився. Бігти наосліп далі було ризиковано. Підлісок з кожним кроком робився густішим. Наче і не ходили сюди по хмиз. А ще за мить Ребекка остаточно щезла з очей.

– От дурнувата дівка! – лайнувся незлобиво хлопець, знизуючи плечима. – Хіба ж я зовсім без розуму? Не схотіла – то й не треба. І нехай... Я ж не силував... Згодом солодше буде. Навіщо лісом, як навіжена, гасати?... Посеред ночі. Хоч би не заподіяла собі чогось...

– Е-ге-гей! – загукав, що стало духу. – Ривко! Вернися! Присягаю, не чіпатиму! Покалічишся, дурепо!..

Куниця трохи постояв непорушно, прислухаючись до нічних звуків, але відповіді не дочекався. Ліс наче вимер. Або зачався. Тільки вітер розмірено шумів листям у верхів'ї. А ще тонко пискнула неподалік нещаслива миша, потрапивши в пазури нічного хижака.

Відсапавшись та роззирнувшись навсібіч, Тарас збагнув, що за час дурною гонитвою заглибився в хащі значно далше, ніж гадав. У кожному разі, як не приглядався Куниця, а не впізнавав цієї частини лісу. Що було вельми дивно. Адже за такий короткий проміжок надто далеко від села відбігти не можна, а навколо все геть незнайоме, чуже. І це йому – змалку привченому батьком до полювання?

Куниця витер спітніле чоло і втішився, що ніхто не бачить, як маково запалали вуха. Адже тільки тепер запізнило згадав, про що старші люди з року в рік попереджають молодь:

– Бережіться лісовика! В лісі не ховайтеся! Пам'ятайте: немає нічого солодшого в Іванову ніч для безбожної нежиті, як завести на манівці, заплутати та заманити в непрохідну гущавину чисту християнську душу.

Попереджають. Тільки хто б прислухався до їхніх постійних повчань та бурчання?

Як і решта хлопців з його села, Тарас був переконаний, що надокучливі діди замолоду самі ні на які заборони уваги не звертали. І тільки потому, як неміч скрутила тілеса та забрала здоров'я, заходилися повчати інших. Ділитися нажитим досвідом. Ось тільки звідки б він у них узявся, якщо б усі такими розумними та слухняними були?

Остаточно зрозумівши, що заблукав, Куниця заходився ще голосніше гукати Ребекку. Адже, якщо навіть йому – міцному, звичному до лісу парубкові, зодягненому, взутому і при шаблі робилося не по собі, то що повинна відчувати дівчина, коли врешті отямиться, – голісінька та босонога, мов новонароджене маля...

Але навіжене дівчисько вперто не відкликалося.

Не на жарт стривожений Тарас зняв з перев'язі шаблю і, не виймаючи клинок з піхов, став розсовувати нею нависаючі гілки дерев, що раптом почали цупко чіплятися за рукава і штанини, як кущі ожини чи терну.

* * *

Хутко прямуючи в той бік, де востаннє майнула схожа на примару постать, Куниця час від часу окликав Ребекку, але дарма. Дівчина немов крізь землю провалилась.

І тільки лиш, як вирішив повернути назад, втративши надію на успішні пошуки – доки сам не заблукав, здалеку почувся приглушений голос, підсилений незвичним для лісової хащі відлунням:

– Сюди... сюди... сюди... Я – тут... тут... тут...

– Ривко! – радісно заволав Куниця, пришвидшив крок і незабаром опинився на доволі просторій галявині. – Ти де? Я вже поруч! Я йду до тебе!

– Сюди... сюди... сюди. Тут... тут... тут...

Голос хоч дуже слабкий і надто тихий, був явно дівочим і видавався знайомим, якщо один шепіт взагалі можна відрізнити від іншого. Але щось в інтонації насторожило Куницю, і парубок зупинився.

– Ребекко, то ти? – перепитав голосно, намагаючись бодай-щось розгледіти в густій пільмі, котра як навмисне ще більше згусла через наповзаючі на місяць хмари. – Одзвись! Я тебе не бачу!

– То я... я... я... – трохи голосніше долинуло у відповідь з протилежного боку галявини, де між двох величезних буків і, справді, невиразно біліло щось, схоже на людську постать. Схоже, та не зовсім. До того ж, було дивно: навіщо Ребекка кличе Тараса до себе, а сама, натомисть, жодного кроку назустріч не ступить? Ніяк не поєднується така поведінка з переляком. Якби вона в безпам'ятстві лежала на землі, тоді інша річ, але ж ні, – он рукою махає. І по імені парубка ні разу не назвала!

– Сюди... ходи... ходи... – тонко і жалібно вабив дівочий голос, не змінюючи інтонації, а дивне лісове відлуння негайно підхоплювало і запопадливо повторювало кожне вимовлене слово.

– Ходи до мене... до мене... до мене...

– Знайшли дурня, перевертні трикляті! – дедалі більше стверджуючись у підозрі, Куниця сплюнув, широко перехрестився і зажадав. – Або ти негайно скажеш, як тебе звати, або я йду геть!

Парубок вчасно пригадав те, що відомо кожній дитині: нежить – ніколи і ні під якою личиною, не зможе обізватися християнським іменем. Бо в тут ж мить спалахне і згорить на попіл. Старі люди присягали, що то найвірніший спосіб переконатися, хто перед тобою. Краще за свячену воду діє.

І як тільки-но промовив Куниця ці слова, ліс навколо зворохобився, загув, зашурхотів і вибухнув диким реготом. А за мить, щось величезне, страшне, видиме лишень через те, що було ще чорніше, аніж найнепроглядніша пільма, зробило крок до нього, женучи попереду себе хвилю дикого, липкого жаху.

– Не смій наближатися, нечиста сило! Зарубаю! – відчайдушно скрикнув хлопець і хрест-навхрест змахнув шаблею.

Відчуття зброї в руці принесло полегшення. Проте, хоч паралізуючий волю жах і розвіявся, неприємний холодок встиг боляче шкрябонуть по серцю, змушуючи заколотитися в

грудях голосніше і швидше. Почувався, немов зненацька ткнувся обличчям в липке павутиння. Не так щоб страшно, хоч і не без цього, бо не очікувано, однак більш неприємно і гидко.

– Бу-у-у! – насмішкувато завилала темрява, а у верховітті хтось важко заворушився, скидаючи на голову Тарасові спорохнявілу кору і дрібне сухе гілляччя. Потім – зовсім поруч розбилося протухле яйце і засмерділо так, що аж у носі закрутило.

– Он ви як?! – розлютився Куниця. – Жартувати зі мною надумали? Ну, то я вам, для початку молитву проголошу. Слухайте!

Тарас ще раз перехрестився й почав уголос:

– Отче наш! Іже еси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє, нехай буде воля Твоя! Нехай прийде царство Твоє, яко на небесах, тако і на землі. Хліб наш насущний дай ж нам днесь і залиши нам борги наші, яко і ми прощаємо винуватцям нашим. І не введи нас во спокусу, але визволи від Лукавого...

Важка соснова шишка вдарила Куницю в плече. Удар так собі, наче дитина бешкетувала. Але слідом прилетіла друга – у спину, а трохи згодом – невидимий супротивник заліпив Тарасу ще однієї шишкою. Простісінько в чоло.

– А щоб тобі!

Хлопець хекнув, ступнув назад, перечепився за послужливо підставлений корінь і з усього маху гепнувся задом на землю. Добре, хоч не на пеньок. Але й таке ставлення принаймні образливе.

– Значить, вража сило, Божого слова ти не боїшся? – закипаючи від люті і приниження, погрозово пробурчав Куниця. – Начувайся ж... Зараз побалакаємо інакше!

Парубок сховав шаблю у піхви, а замість зброї неквапливо дістав з-за пояса гаман з кресалом.

– А як вам сподобається очищувальний вогонь? Перекурю, а потім розкладу багаття та й спалю все бісівське гніздо, до вашої ж матері, нежить кудлата! – При цьому хлопець сунув у рот мундштук люльки і демонстративно кілька разів клацнув кресалом.

Ясна річ, що нікого палити Тарас не збирався, – лісова пожежа найстрашніше лихо, яке тільки може трапитися для усієї околиці. Сама Михайлівка за рікою і луками – її вогонь не зачепить, з таким розрахунком і будувалося село, – в тому біди не буде. Але і звірина надовго пропаде, і горіхів чи грибів-ягід кілька літ на згарищі не збирати. А в неврожайний рік не знайти людям кращої підмоги, ніж лісові дари. І до столу подати, і худобину підгодувати. Ось тільки нежить про це може й не знати? То чому не спробувати полякати, коли нічого іншого триклята не боїться?

– Стій, козаче... Постривай... – неголосно прошелестів кряжистий, наче сплетений з самих гудзів старий граб, на стовбур якого до цієї миті безтурботно спирався спиною Тарас. Чи, може, хлопець лише так здалося, але підхопився Куниця на ноги і відскочив убік з подвоєною спритністю.

– Не гарячкуй. Що ти, як в окропі купаний?! – густим басом озвалася густа темінь з протилежного боку галявини. – Наче не знаєш, що в Іванову ніч кожному пустувати дозволено? І немає в цьому порушення давньої згоди. А як би тобі, приміром, дівтаки камінцем у спину кинули, ти й на них би з шаблюкою кинувся?

– То діти... – неохоче пробурчав Куниця, здогадуючись, куди лісовий господар хилить.

– А мої лісовички та боровички, якщо порівняти прожиті ними роки з віком усього лісу, – куди молодші за вашу дівчурку будуть. От і пустують з нагоди свята... Жартують... А ти – відразу вогнем погрожуєш. Негарно...

– Нічого собі розваги!.. – обурився Тарас, але вже більше для порядку, ніж од злості. – Заморочили голову, завели в хащі. Сосною шишкою в чоло засвітили... – нехай, це можу зрозуміти... А дівчину куди поділи? Чому вона не відзивається? Не приведи Господь, з Ребек-

кою яка біда трапилася! Ось тобі хрест, лісовий господарю, – широко перехрестився Куниця. – Присягаю, що все навколо дотла випаю... І повір на слово – на цей раз я не жартую!

– Яку дівчину? – здивувалася п'їтьма. – А-а... Ти про ту вертихвістку, за якою в ліс погнався? Хе-хе... Заспокойся, козаче. То омана була... Як тільки дівця з твоїх обіймів вислизнула, мої жартівники морок і підпустили. Вибачай, молодче, але ти не за своєю коханою бігав – летавицю ловив. А дівчина твоя давно на березі річки сидить. Біля вогнища гріється і дивується, куди її наречений запропастився? Тільки навіщо вона тобі, козаче? Поглянь уважно навколо – хіба мої доньки не краці?

У ту ж мить лісову галявину освітив місяць, що якимось дивом пробився крізь важкі хмари, а в його сяйві закружляли в чудернацькому танці десятки струнких дівчат у прозорих, а то й примарних сукнях. Усі танцюристки були настільки гарні, що Тарас мимоволі замилювався їх вродою і грацією. А як поглянув на стрункі ніжки в червоних чобітках, то й зовсім голову втратив.

Куниця і незчувся, як побрів на чаклунську галявину.

– До речі, – змовницьки проказав лісовий господар. – Усі вони: і повітрулі, і летавиці – ті що в чобітках, вельми охочі до усіляких забав. Не те що людські дівчата. Веселися, козак, скільки сил вистачить. Не сумнівайся, облизня не дістанеш – усі твоїми будуть.

– Ходи до мене... Ні, до мене... До мене... – наввипередки грайливо зазивали хлопця лісові красуні. Вони весело сміялися, простягаючи до нього тендітні руки. Летавиці, хоча і перервали танок, від надлишку вируючих емоцій не могли встояти на місці, і – то одна, то інша, починали крутитися дзигною, високо підстрибуючи і злітаючи над галявиною. При цьому вишукані червоні чобітки залишалися єдиною деталлю з усього одягу, яка не зникала під поглядом хлопця. – Ти ж наш... Наш!.. Ми чуємо тебе! Ходи до гурту... Ми чекаємо... Ми любимо тебе!..

Куниця вже підійшов так близько, що залишалося зробити крок і простягнути руки, щоб доторкнутися до однієї з лісових красунь...

На щастя, всі вони були такі спокусливі і прехороші, що Тарас зупинився в нерішучості, не знаючи, яку вибрати.

– Присяйбі, які ж ви гарні... – пробурмотів розгублено. – Аж очі розбігаються...

– Він не може вибрати... не може вибрати, – жваво защебетали розпусниці і стали навперебій радити збентеженому парубкові: – А ти закрий очі... Закрий... Твоя люба тебе сама знайде!.. Покладися на долю! Підкорися їй...

Зачарований красою милих спокусниць, Куниця готовий був з радістю виконати будь-яке їх побажання. От тільки намагаючись виконати якнайкраще, він не тільки міцно зажмурився, але й спробував прикрити очі долонями. При тім незграбно ткнувши себе в ніс, затиснутим у кулаці кисетом. Від міцного тютюнового духу аж в носі засвербіло. Настільки нестерпно, що Куниця не втримався і голосно чхнув.

Саме ця, здавалося б, цілком житейська і невимушена дія призвела до неймовірного наслідку. За руйнацією не гірш буревію.

Ще навіть відлуння після розкотистого чхання не вшухло, як зграйку спокусниць з чародійської галявини, немов ураганом змело.

– Апчхи! – парубок чхнув удруге... І, незважаючи на нічну пору та густі хмари, що ховали місяць, в лісі посвітліло достатньо, щоб відрізнити одне дерево від іншого і навіть розгледіти окремі гілляки.

Тарас глибоко вдихнув і чхнув втретє, остаточно приходячи до тями.

– А ось хрін вам... з редькою разом, – промурмотів, суплячи брови і поквапом натоптуючи люльку. – Недарма приповідають старі люди, що ніколи не вдасться християнину з нежиттю по-доброму домовитися. Ви, бестії кляті, як не силоміць, то спокусою норовите верх над чоловіком узяти. От і я замалим на ваші хитрощі не попався... Слава богу, тютюн виручив.

Хоч і кажуть, що то теж бісівське зілля, а порадило собі з вами краще за молитву... Ну, нічого, іншим разом не буду таким довірливим... Більше ви мене на полові не обдурите... Вчений!

* * *

Розкуривши люльку і жадібно вдихнувши солодкувато-гіркою духмяного тютюну, котрий остаточно зняв з очей полуду, Куниця запримітив на тому місці, де гуртувалася пільма, слабке мерехтіння. Немов полум'я свічки. Настільки кволе, що його можна було сприйняти за світляка, якби не дивний червонуватий відблиск вогнику. А всім відомо, що світлячки випромінюють біле сяйво.

Сторожко поглядаючи на непроглядну темряву, що важко клубилася поміж дерев, парубок поволі, крок за кроком став наближатися до примарного вогнику. Про всяк випадок ретельно пихкаючи на всі боки люлькою і грізно штрикаючи поперед себе вістрям шаблі. Однак чудернацьке сяйво не тікало і не нападало. Тільки розгоралося яскравіше.

І як залишилося пройти ще лише декілька кроків, пільма розступилася, немов хто розсунув щільні фіранки на вікні, і звідти, навперейми Тарасові вийшов здоровенний, страховидний чолов'яга. Весь скуйовджений, кошлатий, закутаний в обшарпані звірині шкури, – недбало погойдуючи в руці важкою палюгою.

– Гей ти, не смій чіпати мою чічку! – прогарчав загрозово лісовик, зупиняючись в декількох кроках від юнака і спираючись на свою зброю, немов на звичайну дорожню патерицю. – Глухий чи що?! Кому кажу?! Дибай далі! Не для тебе я зілля папороті сів!

Взагалі-то і без підказки лісовика Тарас уже збагнув, що бачить перед собою не що інше, як цвіт папороті. Диво дивне, котре жило лишень у легендах і бабусиних казках! Полум'яна квітка, що розпускає пелюстки на кілька хвилин, та й то лише один раз у рік, опівніч на Івана Купали. І тому, хто знайде її, обіцяє неймовірне багатство. Бо може вказати на прихований у землі скарб...

У це було так складно повірити, що Тарас навіть перехрестився. А потім, щоб остаточно впевнитися, ще й подвійну дулю примарному вогнику тицьнув. Але квітка не розвіялася і не щезла з очей, як недавній морок. До речі – як і лісовик, що сердито переминався з ноги на ногу, стиха гарчав і люто скалив ведмежі ікла. А далі загрозово заніс над головою палицю і ступнув уперед, твердо налаштований захищати чаклунську квітку від людських зазіхань. І бачачи таку рішучість, небагато знайшлося б сміливців, здатних не дременути подалі від галявини, папороті і розлюченої нечисті.

Тарасу теж зробилося моторошно. Все ж, незважаючи на батьківську виучку, битися зі справжнім ворогом не на життя, а на смерть – йому, запорізькому новику, ще не доводилося. Але, відступати і робити з себе страшка не заведено в роду Куниць. Тим паче, коли винагорода така велика! Не те щоб Тарас був надто ласий до грошей, але після загибелі батька, нужда заїдала гірше вошей...

– Ну, ну... не дуже! – гримнув хлопець, хапаючись за ефес шаблі. – Досить мене лякати! Не на того натрапив! І не ставай поперек дороги – гірше буде!

– Го-го-го!.. – зареготав кошлатий відлюдько, як пугач у дуплі загукав. – Кого ти своєю залізякою лякаєш, людський недомірку? Та я тебе, як комара, приплесну. На одну долоню покладу, другою накрию, – і навіть мокрого сліду не залишиться...

– Не так швидко, опудало замшіле... – потягнув хлопець булатну сталь з піхов. – Бачиш, яка в мене шабелька? По долі молитва витравлена! Якраз для того, щоб усіляку нечисть спідручніше у пекло відправляти було! Геть з дороги, ідолище погане, поки я з тебе трісок не настругав!

– Схоже, твоя взяла, козаче... Знатна зброя, – вмить оцінив заговорений клинок лісовий господар і, важко зітхнувши, опустил палюгу. – Дорогого коштує... Либонь цілу пригорщу золота відсипав?

– Не з ринку зброя... Спадок... – пояснив з гордістю і сумом Куниця. – Шабля, люлька та стара кульбака³... Батько в бою загинув, а то – все, що його товариші додому привезли... Тому й зберіг до сьогодні, хоч яка скрута не притискала. Ну, та нічого, – у голосі хлопця побільшало втіхи, – тепер-то ми з бабусяю по-людськи заживемо. Якщо легенди не брешуть, квітка папороті заритий у землі скарб вказати може? Вірно кажу, нечисть кудлата?

– Того не відаю, – байдуже знизав здоровенними плечима лісовик. – Мені, як і сам розумієш, усі ваші цяцьки-брязкальця без потреби. Але краще б ти її не чіпав, хлопче. Добром прошу. А як тебе й справді так злидні обсіли – то завітай у гості іншим разом. Помізькуємо, чим допомогти... Може, службу яку для лісу візьмеш, а я за неї оплату пристойну дам. Для людських рук і розуму завжди робота знайдеться.

І було в його голосі стільки негідного смутку, що хлопець, уже потягнувшись до запобіжного вогнику, навіть руку відсмикнув і ступив крок назад.

– Та що тобі, квітів у лісі мало, що на цій світ клином зійшовся? – промовив Тарас здивовано. – Одною чічкою більше, одною менше. Сам же казав: вам скарбів не треба. А мені – господарство з нужди піднімати. Зовсім захиріло...

Куниця подумав і додав, наче саме ця причина могла усе пояснити якнайкраще:

– Я одружитися хочу, розумієш?.. А дядько Іцхак швидше власними руками прибіє Ривку, ніж видасть свою дочку за такого бідняка... Зате, як розбагатію – інша справа. Відразу завидним нареченим стану. Так що, вибач, лісовий господарю, але не можу я від свого щастя відцуратися. Особливо тепер, коли такий трафунок підвернувся. Іншого разу може й не бути? Батько завше приповідав: доля легковажна, як повітруля... Зрештою, в цьому є і ваша провина! – Тарас зрадив вдалій думці. – Я сюди не з власної волі приперся, самі заманили... А що до твоєї пропозиції на службу пристати, то мудрі люди вчили – з нечистю не укладати жодних угод. Собі дорожче стане!

– Правду кажеш... Зле вийшло, – шумно почухрав густі зарості моху на обличчі лісовик. – Хто ж міг знати, що ти з любовним шалом впораєшся? Червоні чобітки повітруль не одному голову заморочили. Попадалися на їх принади чоловіки і старші за тебе, і міцніші духом. А ти молодець – встояв. Іншим разом нам наука буде – щоб із закоханими не зачіпатися.

– Тим паче, я нагороду заслужив, – посміхнувся Тарас, роблячи ще один крок уперед, ближче до квітки.

– Постривай, козаче, послухай, що скажу... – знову зупинив його настирливий лісовик. – Ну, от що ви за плем'я таке? Де не оселитесь, обов'язково все загидити маєте... Ліс вирубують і палять, як заманеться, ніби сухого хмизу мало... Річку і ту греблями та гатями перегородили... І всі, як один – дармового щастя шукаєте. Притому, що не нами – вашими ж священиками не раз говорено, що кожному воздасться по діянням його. Хіба не так?

– Занадто мудрі твої слова, лісовий господарю, – з досадою відбуркнув Куниця. – Може і є в них резон, та тільки ж неспроста ти мені зуби заговорюєш, вірно? Думаєш: захоплюся розумною бесідою і забуду, що цвіт папороті вчасно зірвати треба, – поки він не закрився? А північ от-от настане. О-хо-хо... Знову хитруєш, нежить лісова, обдурити намагаєшся, а про правду і справедливість пасталакаєш. Негоже... Нема в тому честі!

– Але й безчестя теж немає, – похмуро пробурмотів лісовик, незадоволений тим, що хитрість не вдалася. – Ти, козаче, лише про власну вигоду та про багатство дбаєш, а я намагаюся від твоєї жадібності чарівну красу врятувати. Адже без Іванового чар-зілля тутешні місця захиріють. Всю свою силу втратять... І доведеться моїм донькам на нові місця перебиратися.

³ Кульбака – сідло.

– Ліс великий...

– І що з того? Можна подумати, якби в тебе було кілька хат, ти би не став противитися, якби хтось надумав одну зруйнувати?

– Зрозуміти я тебе, лісовий господарю, можу, – кивнув розважливо Куниця, – і зовсім не засуджую. Але, вам – нечисті лісовій, що про хліб насущний турботи не знає – легко про красу міркувати. А мені – бабусю стареньку годувати треба. Та й про свою майбутню сім'ю, про спадкоємців роду Куниць, подбати. І щодо хати теж вірно підмітив – було б у мене їх кілька, може, й інакше розмова склалася би. Але вона у мене одна, та й та невдовзі розвалиться. Ось так... Тому, нічого воду в ступі товкти. Нам з тобою повік не порозумітися. Сказано ж: голодний ситого не зрозуміє, а гусак свині не товариш... – парубок рішуче потягнувся до квітки, що особливо яскраво спалахнула саме в цю мить.

– Востанне попереджаю, нерозумна людино... – якийсь дуже гірко промовив лісовик. – Схаменися, поки не пізно.

Величезна страхолюдина просто на очах перетворилася в малесенького, довгобородого та сивоголового дідуся. І голос його тепер звучав не погрозливо, а майже благально.

– Не чіпай квіточку... Бо, перш ніж нове щастя знайдеш – усе, що маєш, втрапиш...

– Так нічого втрачати, дідусю, – легковажно відмахнувся парубок. – Я ж казав уже: після батька лише сідло та шабля залишилися. А мазанка наша так занепала, що незабаром від дощів та вітру сама розповзеться, якщо я грошей на ремонт не роздобуду. І то – нове обійстя поставити, напевно, дешевше встане. Так що, вибачай і не гнівайся, лісовий господарю, але інакше вчинити я не можу... У кожного з нас своя правда чи кривда, і лише Творцеві судити: чий резон і кому відповідати...

З цими словами Тарас захопився, тремтячими від збудження і нетерпіння, пальцями за тонке стебельце, трохи нижче червоного саява і різко смикнув до себе.

Полум'яна квітка зірвалася так легко, немов і не росла, а – як метелик, присіла на мить відпочити. Раз – і ось вона вже сяє на долоні.

– Ох-х-х... – тихенько і жалібно застогнали навколо галявини десятки різних голосів. – Біда... біда... Горе... горе...

І стільки скорботи було в тому лементі, що вперше за весь час Тарас Куниця засумнівався в своєму праві чинити так, як заманеться. Навіть миттєве бажання повернути квітку назад виникло, але вже в наступну мить різкий, крижаний порив вітру з такою силою дмухнув парубкові в обличчя, що він зажмурився і по-дитячому увібрав голову в плечі, забувши не тільки про зброю, але і про молитву.

Ліс волав і скиглив так, немов з когось живцем здирали шкіру, – часом зриваючись на дикий божевільний регіт. Але з кожним наступним ударом серця вакханалія скорботи і жаху стишувалася... Чи то плакальниці віддалялися, чи то сили їхні закінчувалися. Але минуло трохи часу, і Тарас збагнув, що залишився на самоті.

Зібравшись з силами, Куниця відкрив очі і з подивом побачив, що стоїть на узліссі, неподалік від давно погаслого святкового багаття, а в руці у нього ледь жевріє крихітна шкарлатна зірочка. А на протилежному березі річки, за сільськими хатами, що, мов гриби пень, обліпили схил пагорба, займається світанок. От тільки викочується з-за обрію сонце геть недобре, похмуро-багряне, зловісне. Немов здійсмається заграва над величезним пожарищем...

І хоча напівроздягнена, гомінка юрба односельчан, які збігали на берег, кваплячись зануритися в річку одночасно з першими променями нової днини, крім браку одяжі, нічим не нагадувала натовп погорільців, – споглядання гармидеру, відгукнулося у серці хлопця таким гострим болем, що Тарас охнув і схопився за груди. А слідом – на його плечі непосильним тягарем завалилося передчуття неминучої біди.

Розділ другий

Вибираючи місце для житла, колишній запорізький козак Тиміш Куниця більше думав про безпеку родини, аніж про зручності проживання та сад-город. Тому й випхав хату на найвищий пагорб, який тільки можна було знайти по всій околиці. От і скрипів безперервно та жалісно під усіма вітрами, незвичний для тутешніх місць, флюгер у вигляді стріли, над гостроверхим дахом обійстя Куниць. Заздрячи при цьому глинобитним стінам, яким хоч трохи вдавалося ховатися за густими кронами розлогих яблунь та вишень.

І Тарас, кожен раз, як піднімався крутою стежкою нагору – з порожніми руками чи важкою ношею, – не забував згадати «добрим» словом надмірну батьківську обережність.

Але сьогодні Куниця і не помітив, як злетів на пагорб і опинився біля хвіртки рідного подвір'я.

– Все, бабусю! – закричав переможно, в три стрибки долаючи відстань до порога і від надміру почуттів ледь не зірвавши зі шкіряних петель, по-старечому стогнучи двері. – Скінчилися наші муки! Ти не повіриш, що я знайшов! Ось, дивися!.. Знаєш, як ми тепер заживемо? О-го-го, як!

Але не почув ані слова у відповідь і здивовано перепитав:

– Агов, бабусю?! Ти де? Спиш, чи що?.. А сонечко-то вже над пагорбом... Казав тобі допіру: не треба старого півня різати, поки молоді співати не почнуть – не послухалася: от і нема кому вранці розбудити. Прокидайся... Я тобі зараз таке розповім...

Зазвичай небагатослівний юнак торохтів без упину, немов побоюювався, що від вируючого в ньому сум'яття, може луснути, ледь стулить рота.

– Бабусю, агов! Ти де?!

Сонячне проміння, що проникало в кімнату крізь нещільно прикриті віконниці, усередині створило бліду напівтемряву, і Тарас не відразу помітив, що і вогонь в печі не горить, а бабуся Аглая лежить у своєму закутку, під звисаючими зі стін і жердин гронами часнику, цибулі і безлічі інших в'язок та косиць різномаїтого сушеного зілля і трав. І тільки після цього звернув увагу на незвичайну тишу, що панувала у світлиці. Тишу – неможливу поруч з живими людьми.

Куниця замовк, розгублено гмикнув і непевно ступив до лежанки. Став біля узголів'я і шумно видихнув.

Бабуся Аглая, по-доброму посміхаючись, безтурботно дивилася в стелю очима, які на цьому світі вже нічого не бачили. Але, судячи з її лагідного і спокійного обличчя, смерть не захопила стареньку зненацька, а була зустрінута, як давнішній і добрий знайомиць.

Тарас повільно перехрестився, поморгав туманіючими очима і ніжно провів долонею по зморшкуватому, ще не охололому чолі бабусі. Потім встав перед покійницею на коліна і ніжно торкнувся губами чинно складених на грудях, вузлуватих пальців, що міцно стискали дерев'яне розп'яття. Краєчком свідомості зазначивши, що натруджені, мозолясті і шорсткі, як річковий піщаник, руки бабусі Аглаї в посмерті здобули шовковисту ніжність. Ставши на дотик м'якими і... холодними.

– Ось я і залишився на всьому білому світі зовсім один... – прошепотів хлопець журно і безпорадно. – Що ж ти, мила моя бабусенько, так поквапилася? Хоч би до весілля зачекала? Правнуків разом з Ребеккою трохи побавила... Хто ж мені тепер у скрутну хвилину розумну пораду дасть, або за лінощі вилає? Як же ти так пішла, га? Навіть не попрощавшись...

Потім хлопець закрив покійниці очі, підвівся з підлоги, ступив до столу і важко опустився на ослін.

Різноманітні думки кружляли в його голові безпутним натовпом п'яних гульвіс, що за будь-яку ціну прагнуть перекричати один одного, навіть не намагаючись вислухати чужі

доводи. Найбільше хлопцеві хотілося впасти на своє ложе, або просто тут, за столом закрити очі і задрімати. А опритомніти від буркотливого, але сповненого турботи і любові старечого голосу...

Куниця дістав люльку і кисет, старанно натоптав чубук, розкурих неспішно і після кількох глибоких затяжок промовив задумливо:

– Попереджав же лісовий господар: що втрачу перш ніж нове знайду... А я ще похвалявся, дурний, що нічого не боюся, бо втрачати нічого... Ось і добалакався... Тепер уже справді нічого.

– Знову квапишся зі словами, як голий на торг, господарю... – несподівано пробурчав у відповідь чоловічий басок. – Невже так і не порозумнішаєш ніколи? А час би...

– Хто тут? – смикнувся Тарас, озираючись по порожній світлиці. – Чи мені вчувається?

– Домовик я ваш... – статечно відповів невидимий співрозмовник. – Третє покоління, як за добром родини Куниць доглядати приставлений.

– А чого тільки тепер голос подав? – здивувався парубок. – Помічати тебе і раніше траплялося... мигцем, а озвався вперше.

– Бо тоді тебе і без мене було кому розуму вчити... – зітхнув домовик. – А щодо «бачив»... То, мабуть, не я був. Сусідко зі своєю марою частіше по хаті швендяють. Нероби...

– Сам такий... – відгукнувся із-за печі скрипучий жіночий голосок. – За худобиною і по двору мій чоловік дивиться. Я – і в хаті прибираюся, і курник чищу, і їсти на всіх готую. А ти лишень жереш у три пуза і нібито за добром доглядаєш. Можна подумати, якщо відвернеться, то в ту ж мить і стіни розповзуться, і покрівля обрушиться. Та ця хата ще всіх нас перестоїть!

– Е, та вас тут ціла купа мешкає? – ще більше здивувався парубок і додав несподівано сердито: – Ну, і куди ж ви, тля запічна, дивилися, коли бабуся вмирала? Мене в хаті не було, а ви чому не допомогли господині? Чому не вберегли? Ось поховаю бабусю, так перш ніж на Запоріжжя їхати – спалю цю халупу разом з усіма вами! – пригрозив і сам здивувався. Щось занадто часто став інших вогнем лякати...

– Ти не сердися, господарю. Стара чаклунка сама так вирішила... – співчутливо прошепестів жіночий голосок. – І не нам противитися її волі. Видно, настав час Аглаї піти з явного світу...

– Настав, пристав... – сердито обірвав бурмотіння мари Куниця, не надто й прислухаючись до її слів. – Задарма молоко з горшка сьорбати всі готові, а як допомога від вас знадобилася – відразу невинними овечками замекали. Звісно, найпростіше на покійницю сперти... Заперечувати не стане!..

– Постривай лаятись, господарю... – ще один чоловічий голос ламким баском вторив жіночому з-під лежанки. – Це тільки річки завжди течуть з гори та в море, і дощові краплі – зверху вниз падають, а в явному, людському світі багато чого не з нашої волі діється.

– Водиці б піднесли вчасно, може, і пожила б ще бабуся... – не вгавав Тарас.

– Пояснюю ще раз, дитино нерозумна... – у жіночому голосі прорізалися сварливі нотки. – То ж не ще одна старенька померла, а Знаюча з Яви пішла... Сама, за власним хотінням! Значить, так потрібно! Може, місце звільняла... І не нам її затримувати... Збагнув, нарешті?

– Ну-ну... – Тарас однаково нічого не второпав і починав сердитися по-справжньому. – І для кого ж моя бабуся так старалася, що померти поквапилася? Чи не про тебе розмова?

– Замокни, потвора недолуга! – цитькнув на дружину сусідко. – Бачиш: молодий господар до тямі ніяк не прийде. Натяками та недомовками не обійтися. Все як слід розтлумачити треба.

– Чого ж Аглая сама внукові не пояснила? – резонно зауважила мара, не бажаючи поступитися чоловікові.

– Може, не встигла?

– Пробі, рятуйте... Звела доля з недолугим! – зойкнула роздратовано мара. – У тебе голова тільки для носіння шапки годиться! Не встигла... – передражнила чоловіка. – Це ж Знаюча, колода ти дубова! Вона ніколи і нічого даремно не робила. Може, молодий господар ще в силу не ввійшов, а може – від чого іншого шмаркача врятувати хотіла...

– Розумниця... Сама питає, сама і пояснює... – швагер домовика збентежено засопів і перестав сперечатися. Знаючи з багатолітнього досвіду, що у тім нема сенсу, – останнє слово однаково за жінкою залишиться.

Зате тепер остаточно розлютився Куниця.

– Ну ось що, нежить хатня, – тепер послушайте, що я скажу! Не знаю: хто і від чого шмаркача оберігав, але якщо ви, зараз же, усе докладно не розповісте... так щоб я зрозумів – присяйбі, пошкодуєте! По-перше, сходжу за отцем Василем, нехай він тут кожну щілину свяченою водою залле. А по-друге, по-друге... – Тарас задумався, чим би ще пострашити нежить, не менш грізним.

– Ага! – відблиски пожежі знову затанцювали перед очима. – Клянуся могилою батька: спалю хату дотла, як і обіцяв. Ще й золу пересію і по вітру розвію! Зрозуміли?!

– Не треба священика кликати, господарю... – благально загув домовик. – Навіщо сміття з хати виносити? Проміж себе домовимося... Не чужі ж... А ну, нишкни! – гримнув на мару, що звично забурчала щось своє. І додав, звертаючись до сусідка: – Брате, вкоськай свою бабу. Господар на те й господар, щоб усе згідно з його волею чинилося! Питає – значить, відповідати належить. Може, стара Знаюча якраз хотіла, щоб онук від нас про все визнав? Не сумнівайся, молодий господарю, все честь по честі розтлумачимо. Нічого не утаїмо... Ось тільки, не гнівайся, але мушу спершу тобі кілька прикрих слів сказати.

– Кажи... – знизав плечима Тарас і єхидно додав: – Чому б і тобі, шмаркача, розуму не повчити?

Домовик так гучно зітхнув, що міг присоромити кого завгодно, але сердитий парубок не звернув на те уваги.

– Ну, чого зволікаєш?! Виховуй.

– Молодий, гарячий... та й не в собі трохи... На перший раз пробачаю... – багатозначно проказав домовик. – Але, зарубай собі на носі, козаче! Якнайміцніше! Ніколи, навіть жартома, не смій погрожувати, що власну хату спалиш! Дурне це діло. Зовсім негодяще... І тим паче, не тривож бездумно прах батька. Особливо, якщо не відаєш, де він похований та й чи похований взагалі. Запам'ятав?

– Твоя правда – погарячкував трохи, – не надто охоче визнав справедливість докору Куниця. – Але священика однаково покликати доведеться. Бабусю відспівувати... От голову заморочили... – парубок глянув на покійницю і важко зітхнув. – Наче жива... Здається, заснула тільки міцно. Навіть не віриться, що немає її більше... – і продовжив, надмірною діловитістю тону, вгамовуючи сльози: – Дні тепер спекотні стоять, довго тіло в хаті тримати не можна. Так що розповідайте хутко: хто і яку таємницю від мене приховував, та й піду похоронами займатися.

Але, як воно зазвичай у житті буває, поговорити не вдалося. На подвір'ї хтось голосно відкашлявся і вимогливо постукав в одвірок. А потім знадвору ввічливо запитали:

– Я дуже перепошую, але хочу поцікавитися, чи є хто вдома? Чи ви, таки, вже всі пішли геть, і я тут сам до себе балакаю?

* * *

Так своєрідно в Михайлівці розмовляв лише тутешній корчмар Іцхак. Він же – батько Ребекки! А почувши цей трохи гаркавий і немов надтріснутий голос, Тарас одразу пригадав, що дівчина втекла з лісу в чому мати народила. То ж зовсім не складно здогадатися, з чим завітав

ранковий гість. І навряд чи розмова буде приємною. Навіть, незважаючи на те, що Іцхак був чоловіком хирлявим і – не стільки з переконання, скільки через згадану тілесну неміч – доволі сумирним. Куниця зніжковів і повів очима по кімнаті, наче шукав місце, де б це заховатися.

Але одразу ж і оговтався. Раптова смерть бабусі і вся ця таємничість, що несподівано об'явилася в хаті Куниць, так усе перевернули з ніг на голову, що прихід шинкаря виявився не стільки неприємним, як недоречним. Парубок зітхнув і стиха вилаявся. Чого раніше ніколи не дозволяв собі з поваги до домашнього вогнища. Вилаявся, ніяково позирнув на покійницю і перехрестився.

– Потім домоворимо, – прошепотів до нечисті, наче їх хтось підслуховував і, поспішаючи випередити настирливого гостя, що вже нетерпеливо тупцяв на ганку, вискочив надвір.

– Доброго здоров'я, дядьку Іцхак... – проказав сумним голосом, кланяючись не так щоб низько, але з усією пошаною. – Знаю, що завинив я перед вами і Ривкою, але давайте поговоримо про це іншим разом. Чесне слово, не до того мені зараз...

– Можна, звичайно і пізніше... – наче пристаючи на прохання парубка, кивнув у відповідь корчмар, тріпнувши пейсами. – Чому не відкласти нікчемну розмову на потім, тим паче, коли йдеться всього лише про мою дівчинку? Нехай собі ще трохи побігає по селу наголяса. Може, ще не всі мешканці в Михайлівці встигли роздивитися які у неї розкішні груди і тонкий стан? Не згадуючи про те, що Ребечі не доведеться червоніти і за решту тіла. Особливо ту частину, що Господь виліпив людині позаду і трохи нижче спини... Пан козак розуміє, про що я?.. Чи не так?

– Не варто мене величати вище честі, дядьку Іцхак, – похнюпився парубок, розуміючи, що без вагомій причини, неприємних пояснень уникнути не вдасться. – Я всього лише новик Війська Низового і права називатися козаком ще не заслужив.

– Ой, я вас прошу, пане Куниця, – з притаманною йому недбалістю відмахнувся жид. – Сьогодні новик, завтра – козак. А якщо післязавтра товариші вас отаманом називати стануть, або сотником наречуть? Змилюйтеся над старим іудеєм. Як моїй бідній голові запам'ятати всі ці військові премудрості? Краще не робіть розумне обличчя і не огинаятеся від простої відповіді...

– Дядьку Іцхак, повірте... От хоч забожитися, – безпорадно зітхнув Тарас. Переговорити шинкаря, не вдаючись до відвертих грубощів, ще не вдавалося нікому. – Нічого такого не було... Ми з Ребеккою всього лише заблукали в лісі, а далі – загубили один одного... Я довго шукав її, але не зміг знайти. Ніч же, темно...

– Хто б сумнівався, пане Куниця... – знову заторохкотів, наче розсипав горох, шинкар. – Я давно підозрював, що як роздягнути пригожу дівичку догола, то в лісі стане значно світліше. Тим паче – вночі. От тільки мені б не хотілося, щоб замість смолоскипа використовували мою простодушну і довірливу дівчинку. Та й майбутньому зятеві така безцеремонність у поведінці Ребекки навряд чи припаде до смаку. А шила в мішку не сховаєш, можете мені повірити, пане козаче. Особливо, якщо, після ваших гулянок, мама Циля буде змушена розшивати сукні нашої доньки. Через стрімко повніючий стан...

– Дядьку Іцхак, – втретє спробував урезонити надміру збудженого корчмаря Тарас. – Ви ж знаєте: я готовий хоч завтра одружитися. Але ви самі противитися нашому весіллю.

– А з чого мені бути згодним, пане Куниця? – сплеснув долонями жид. – Що у вас є за душею, перепрошую, крім батьківської шаблі, хати, що от-от розвалиться, півтора моргу землі і вельми шанованої баби Аглаї? Мовчите? Ото ж бо! То я вам скажу те, про що ви самі, по молодості літ, швидше за все, ще ні разу не замислилися... Моя маленька Ривка і всі її майбутні дітки, дай Бог їм здоров'я, захочуть їсти. А вони – повірте на слово старому іудею – мають таку жадливу звичку змалку... І чим же ви, пане козаче, збираєтеся їх годувати? Невже знову бідному і хворому Іцхаку доведеться виймати останню крихту з рота у своєї і без того

жебракуючої родини? Ось, я дивлюся на ваше обличчя і бачу, що тепер вам самому стало геть сумно?

– Померла бабуся, – тихо промовив Тарас.

– Значить, пан Куниця став ще біднішим? – прохопився зопалу Іцхак, але одразу ж схаменився. – Азохен вей! Яка жахлива звістка! О, то насправду великий жаль... Мої співчуття, пане козаче. Аглая Луківна була така пристойна жінка. Так, Іцхак пам'ятає, що одного разу він приповз до вашої хати, коли ні теща, ні тітка Соня не змогли вилікувати мій простріл. І щоб ви думали – ваша бабуся мені допомогла!.. Так, я ще три дні стогнав, щоб усі залишили мене бодай трохи в спокою, але спина вже зовсім не боліла. Присягаюся пейсами. Як рукою зняло... І коли ж це жахливе нещастя трапилось?

– Цієї ночі...

– Тогой-тогай... Що я можу сказати на ваше велике горе, пане Куниця... Окрім того, що всі ми там будемо, якщо доживемо, звичайно... Прийміть ще раз мої найщиріші співчуття, пане козаче. Так, дуже порядна жінка була ваша бабуся, повірте старому іудею. І ви знову-таки маєте рацію не бажаючи продовжувати нашу бесіду. Коли в будинку від живих чекають останньої пошани мертві, згадувати про необачних дівиць не пристало. Але після похорону... Навіть не сумнівайтесь. І хотів би, так Циля не дасть забути. Ось тільки, ще раз прошу вибачити, але якщо я все одно вже сюди прийшов, може, ви таки повернете мені одяг Ребекки? У бідної дівчинки не так багато шовкових сорочок... щоб розкидатися.

– Пробачте, дядьку Іцхак, – лайнувся подумки Тарас. – Я вже казав: у мене немає її одягу. Напевно, сорочка залишилася в лісі. Ривка побігла, я кинувся наздоганяти... Хоча, якщо це так для вас важливо, то можна сходити пошукати. Я пам'ятаю місце, де ми... загубилися.

– О-хо-хо... – важко зітхнув корчмар. – Так я і знав, що ні до чого хорошого всі ці нічні гуляння не доведуть. Особливо, в ніч напередодні Івана Купали... Хіба ж може на що путне розраховувати дочка роду Ізраїлевого від християнського святого, що й сам перейняв звички язичницького божества? І казав же дурепі: одягни що-небудь стареньке, чого не шкода. Це-це-це... втратити таку гарну річ! Але як уже так кортіло... то чому не покласти весь одяг разом, щоб потім не шукати? Ох, молодь, молодь... Нічого святого у них немає, ніщо не цінують... Ай-ай-ай... Зовсім нова сорочка була... – і докірливо похитуючи головою, через що його довгі, завиті пейси тряслися, немов розділена надвоє цапина борідка, Іцхак став незграбно спускатися з крутого пагорба.

Куниця провів поглядом нескладну, згорблену постать в довгополому лапсердаку, що розвівався в такт ході, потім озирнувся на зачинені хатні двері і втомлено присів на порозі. Йому раптом зробилося дуже сумно і гірко. А біль самотності зробився таким пронизливим, що юнак замалим не розплакався.

При житті – звичайна, як і десятки інших сільських жінок – трохи буркотлива, надміру метушлива, невгамовно снуюча по господарству бабуся Аглая, після смерті виявилася зовсім іншою. І від розуміння нежданої таємниці, Тарас відчув себе не лише осиротілим, а й чужим у рідній домівці. Настільки чужим, що навіть заходити всередину не було бажання. Понуро зітхнувши, вкотре за цей ранок, парубок важко підвівся і поплентався в напрямку церкви.

* * *

Михайлівка починала будуватися на більш пологому західному схилі пагорба, що плавно збігав до річки, тому під церкву громада вирубала і розчистила узлісся, що підступало до околиці села з північного боку. Залишивши лише кілька старих лип і парочку кряжистих дубів. Рука у лісорубів не піднялася викоринити віковичних красенів. Заодно і цвинтар, за звичаєм закладений позаду церкви, під покровом дерев вийшов тихий та богоугодний.

Хату сільському священику теж звели поруч з церквою, на пагорбі. Але, оскільки нинішній Михайлівський панотець Василь, при такій нечисленній пастві, годувався не стільки з шани духовного наставника, скільки з умілих рук єдиного на всю округу гончаря, то більшу частину часу, разом з двома синами, батюшка проводив під навісом, біля гончарного верстака. Там його Тарас і застав.

– Слава Ісусу Христу, панотче, – привітався гречно парубок, заходячи у двір.

Стрижений під макітру, міцний, широкоплечий моложавий чолов'яга в шкіряному фартусі, надітому на голе тіло, наспівуючи в такт роботі, щось навіть віддалено не подібне на церковні псалми, мало був схожий на настоятеля парафії. А обидва його голопузі хлопчачки, що неподалік старанно місили глину і, відповідно, були перемашені нею з ніг до голови, більше нагадували парочку бісенят, аніж християнських дітлахів.

– Слава навіки Господу Богу нашому, сину мій! – відповів отець Василь, не відриваючи очей від грудки сирої глини, що під його вправними пальцями неквапно приймала форму глека. – Заходь, Тарасе, не стій у воротах. Присядь в холодку. Кваску випий... Там жбан лопухом прикритий. Почекай трохи, я зараз закінчу роботу. Глина не любить, коли її на половині росту кидають. Образитися може, і потім нічого путнього вже не зліпиш. Або при випалюванні трісне, або готовий посуд довго не послужить – розіб'ється...

Як і всяке справжнє вміння, схоже з характерництвом, праця гончаря заворожувала погляд. Здавалося, майстер всього лише недбало торкається сирої грудки, а та самостійно, немов під впливом чар, починає роздуватися, витягуватися і сама по собі перетворюється в круглобокий горщик, глечик чи інше кухонне начиння.

– Петрусю, приліпи ручки, – звелів майстер старшому синові, спиняючи колесо. – Тільки не квапся. Зроби, як належить... Пам'ятай, Бог усе бачить. І за недбалість покарає.

Священик стягнув фартух і, витираючи ним руки, підійшов до Тараса.

– Трапилося щось чи так завітав? – запитав по-простому.

– Сталось, отче... – похнюпився парубок. – Бабуся померла. Поховати треба... За християнським звичаєм...

– Ну, ну... не журися, сину мій, – поклав важку і прохолодну долоню на плече Тарасові отець Василь. – Тут вже нічого не вдієш. Так влаштований наш світ. Господь завжди в першу голову забирає найдостойніших із нині живущих рабів своїх. А нам залишається лише смиренно, не нарікаючи, прийняти Його волю, – поспівчував священнослужитель. – Погано лише те, що відійшла раба Божа Аглая акурат на Іванову ніч. Адже здавна вважається, що в цей час відлітають душі грішників, котрі не зуміли випросити собі прощення у близьких людей. Значить, треба її перед відспівуванням хоч на одну ніч у церкву до образів святих занести та молебень особливий, очищувальний справити...

Отець Василь конфузливо пригладив долонею вуса і, не по чину, коротко підстрижену бороду. Занадто довге волосся могло намотатися на гончарний круг, от і доводилося вкорочувати їх час від часу, незважаючи на погрози архієрея Брацлавського блаженнішого Никифора накласти епітимію за порушення християнських канонів.

– Забобони, звісно, але не нам грішним судити про те, що предками нашими за непоршну істину вважалося. Навіть якщо церква поглядає на те з осудом.

– Можна і занести... – знизав плечима Куниця. – Бо з прощенням у родині й справді негаразд... Матінка моя, а потім і батько – наглою смертю згинули, не могла бабуся з ними попрощатися. А мені, якщо й хотіла щось сказати... Не ночував я нині вдома, панотче.

– Ото ж бо й воно... – осудливо кинув отець Василь. – Люди завжди відверту розмову та перепросини на потім відкладають. Самі того не розуміючи, що «потім» – може і не бути, бо не дано людині знати прийдешнього. О-хо-хо, гріхи наші тяжкі... Замалим не забув. У голові не вкладається... Боюся, Тарасе, не вдасться рабу Божу Аглаю нині відспівати.

– Чому? – здивувався Куниця. – Труну Степан Лікоть швидко змайструє. У нього завжди запас сухих дощок є. Як раз до вечірньої молитви і встигнемо... А далі тільки вашої охоти треба.

– Не в наших бажаннях біда, сину мій... – зітхнув отець Василь, і парубок вперше звернув увагу на те, які втомлені, постарілі очі у цього, ще досить молодого і міцного чоловіка.

– А в чому? Ви скажіть, що треба, панотче? Я все зроблю, присягаю... Бабуся заслужила на вічний спокій.

– Церква наша на замку від учора.

– Як це? – здивувався парубок.

– Громада ще з Трійці заборгувала за оренду, – зітхнув священник. – Ось Іцхак і замкнув двері на ключ. Поки борг не сплатимо. А чим платити? – знизав широкими плечима отець Василь. – До нового врожаю ще самим дожити треба. Думали кілька ялівок зарізати, масла, меду продати. Я теж збирався пару дюжин горшків на підмогу громаді зробити. Але найближчий ярмарок у Брацлаві тільки на Петрівку буде. В Ужалі і того пізніше – на Спаса. А корчмар більше чекати не хоче. І ніяких умовлянь не слухає. Вимагає всю оплату за півроку сповна... Мовляв, йому за нашого Бога немає резону збитки терпіти.

– Це так, дядько Іцхак буває дуже упертим і незговірливим, особливо коли розмова заходить про гроші, – погодився Куниця. – Але, думаю, що зможу його вмовити. Адже похорон – не весілля, і хотів би, не відкладеш. Зараз до столяра зайду, а від Ліктя – просто в шинок і подамся.

– Добре, якщо так... – помітно було, що отець Василь не поділяє такої впевненості. – Ну, що ж, Бог у поміч. Тоді ти займайся своєю справою, а я – вмюся і поспішу до покійниці... Царство їй Небесне і земля пухом, добра була жінка. Ти, по молодості років, напевно не знаєш, але якщо б не твоя бабуся, то мій Федько, може, й не народився б... – священник багатозначно покивав. – Ще й породіллю, Любаву мою, з собою міг забрати... Так що я перед Аглаєю Луківною в боргу. І якщо при житті їй моє вміння не знадобилося, то хоч після смерті відслужу як належить.

Зі столяром Тарас домовився швидше, ніж сам розраховував. Йому навіть на подвір'я заходити не довелося. Дізнавшись, що Луківна померла, Степан запитав тільки: на коли потрібна труна, додавши при цьому, що не візьме з Тараса ні гроша. Тут Куниця дізнався, що п'ять років тому бабуся Аглая вибиходила всю багатодітну сім'ю Ліктя, коли ті отруїлися поганими грибами. Тому і столяр вважав, що зобов'язаний, нехай хоч у такий сумний спосіб, віддячитися своїй благодійниці. І, сором'язливо відмахнувшись від щирої подяки Куниці, бурмочучи собі під ніс щось про несправедливу долю, пішов стругати дошки.

Спантеличено почухавши потилицю, бо ніколи ні про що подібне йому не доводилося чути, Тарас уже більш впевнено рушив до шинку. Сподіваючись на те, що може і корчмар ще раз пригадає про вилікуваний простріл? При цьому відчуваючи себе так, немов весь цей час розмова йшла не про його рідну бабуся, а про когось іншого. Навіть дивно... Адже, якщо не зважати на час, проведений разом з батьком у степових дозорах і козацькій науці – він прожив з бабою Аглаєю побіч, під одним дахом, цілих дев'ятнадцять років. І тільки сьогодні вперше дізнався про стареньку стільки невідомого раніше.

Хоча, з іншого боку, чому дивуватися?

З того часу, як він став вважатися дорослим, себто, літ з чотирнадцяти, Тарас весь час проводив або в полі, або в лісі, або на випасі. А що тим часом робилося в хаті, його не дуже-то й турбувало, якщо розмова не заходила про наближення отелення чи опоросу.

Одежа випрана, вечеря на столі – от і добре...

Цілими тижнями не було коли перемовитися. Схопився вдосвіта, перекусив тим, що від учора залишилося – і за роботу. Потемки повернувся – узвару сьорбнув і спати. Весь час бігом, все похапцем... Ні тобі «на добраніч», ні – «доброго ранку». Ось так і коротали віку двоє

найрідніших людей. Начебто весь час разом, а як виявилось – порізно, геть різними життями. І якби старенька вчора не померла, то онук би цієї недолужності навіть не помітив.

І хоч не було в тому його провини чи зумисної байдужості: просто життя якось так склалося, – але зрозумів Тарас Куниця, що гіркого почуття вини він уже не позбудеться ніколи. Сам перед собою не злукавиш!

Раптом пригадалися всі випадки, коли бабуся намагалася завести розмову, а він, коли жартома, а коли й безцеремонно обривав її на півслові – мовляв, не на часі, бабуся, втомився я, давай потім, а краще – завтра поговоримо. А там новий день закрутив у нових турботах, і забувалося, про що мова йшла... А ще згадав, враз осиротілий парубок, що ніколи не цікавився: чи бабуся Аглая їла щось, чи добре себе почуває? Може, втомилася за день, або допомога яка потрібна по господарству, окрім звичайних чоловічих справ? Зате, як би пізно він не повернувся – з роботи чи гулянки – хоч вдосвіта, його завжди чекала розігріта страва.

І так соромно зробилося парубкові від цих спогадів і докорів сумління, що хоч сідай, та й плач!

Він, може, і заплакав би гірко, ридма, – як ревів років десять тому, коли вперше усвідомив, що матері у нього більше немає, – якщо б сльози мали силу бодай щось спокутувати або залагодити...

Розділ третій

Шинок «Причілок старого Шмуля», що розмістився в південній околиці Михайлівки, на перший погляд не справляв враження не те що поважного заїжджого двору, а й звичайнісінької сільської корчми. Звичайний шестистінок, ще й притулений одною стіною до жидівської хати. То кмітливий шинкар вирахував, що так не лише будуватися дешевше, а взимку обігрівати житло за рахунок готування їжі для гостей, – але й таку «дрібницю», що з корчми, яка значиться в магістраті прибудовою, податок стягується вдвічі менший, аніж з повноцінної, окремої будівлі. А те, що у «прибудові» можна посадити за накриті столи з півсотні гостей, і вони не штовхалися б ліктями, то інша розмова.

Потреба у просторій залі пояснювалася не тим, що жителі села виявляли надмірну охоту до хмільного і вільний час проводили в корчмі, пропиваючи останнє. Якби старий Шмуль розраховував лише на їх гроші, то при такому гешефті шинок давно пішов би за вітром, і жид подався на жebри. Річ у тім, що Михайлівка була селом причілковим. Себто, побудована на річці, котрою з весни і до пізньої осені сновигали човни з розмаїтим крамом.

Понад століття тому зародилася вона з кузні і хутора Михайла Груздя, котрий вполював це місце, бо з давніх-давен тут пролягала дорога з бусурманських земель у західні міста. Так званий Курний шлях. Котрим ще й дотепер частенько користувалися відважні купці, що бажали скоротити й без того неблизький шлях, або уникнути надміру великого мита за проїзд коронним трактом і за безпечний нічліг у межах Брацлавського воеводства.

А що бажали заощадити серед негоціантів ніколи не бракувало, тож зупинялися купецькі або чумацькі валки біля кузні доволі часто – у дорозі завше знайдеться потреба підкувати коней або підтягти обід колеса. Окрім того, хто відмовиться від нагоди смачно поїсти? Тим паче, коли в дорозі не один тиждень і вся страва – куліш та каша. Тож шинок на березі Вівчурки виріс настільки прудко, немов із-під землі вигулькнув.

До річч, більш вертка і порожиста далі на південь річка, в цих місцях ставала вже доволі тихою і глибокою. Цілком прохідною для невеликих стругів⁴. І добрий лоцман, що знав усі потаємні мілини та інші примхи Вівчурки, міг довести караван по воді аж до Дністра. А вже там, пливи собі хоч у Галич, а хоч – до самого Львова або й у Краків. Трохи повільніше, бо проти течії – зате цілком безпечно. Через заболоченість берегів розбійники траплялися значно рідше, ніж на битих шляхах. Тому, – нехай і не щодня, але достатньо часто, щоб господар міг не тільки не розоритися на податках, але ще й пару злотих до калитки заховати, – корчма заповнювалася втомленими, зголоднілими чумаками та іншими подорожніми, готовими щедро платити за домашню їжу. Не питаючи про ціну і зовсім не торгуючись.

А як ставали табором на ніч, то ще й замовляли жбанами хлібне вино. Саморобне, а тому не обліковане митарем. Що приносило жидові додатковий і вельми значний зиск.

Не був порожній шинок і сьогодні, в черговий раз даючи можливість заробити на бідне і ситне життя нинішньому господареві закладу – Іцхаку сину Мордохая.

Два десятки років тому придибав він до Михайлівки звідкись з-під Чернігова або Брянська і женився на осиротілій доньці Йосафата, правнука того самого, першого Шмуля.

Молодий горбоносий красень, настільки пристойно виглядав навіть у лахмітті і так припав до серця повнотілій Цилінці, що весілля молодята зіграли відразу ж, як тільки закінчилася жалоба по батькові. І якщо надміру огрядна навіть замолоду Циля здобула собі чоловіка, то яка користь була від шлюбу Іцхакові – жителям Михайлівки залишалось тільки гадати. Оскільки тутешній старожил дід Матвій, будучи злегка на підпитку і від цього більш балакучіший ніж зазвичай, статечно стверджував, що корчмар і донині ходить в тому ж рваному лапсердаку, в

⁴ Струг – старовинне річкове дерев'яне суденце.

якому заявився у село і знімав лише, як ішов до шлюбу. Хіба що латок на блаженській одежині побільшало...

Крізь відчинені навстіж і навіть не затягнуті бичачим міхуром вікна на вулицю долинав гул безлічі чоловічих голосів. А на пристані, біля двох набивних стругів, – казна-коли і припливли, Куниця чітко пам'ятав, що на світанку їх ще й у гадці не було, – поралися кілька молодиків. Всі як один при зброї, в кольчугах, а один навіть у бригантині. Схоже, з охорони багатого купця, або – ратники з придворної міліції якогось знатного вельможі... Вишневецьких або Сапіг.

– Бачу, гешефт не стоїть на місці, пане Іцхак? – замість привітання виголосив Тарас, вгледівши господаря корчми, що повиснувши на хвіртці про щось глибоко замислився.

– Гешефт... – невдоволено буркнув іудей, сердито поводячи очима. – І де пан козак у цьому рейваху побачив гешефт? Ви можете собі уявити: повна хата людей, маковому зернятку впасти ніде, а навіть чверті вина не замовили... А хіба при нинішніх цінах, на одному горосі, капуста та птиці виторгують щось? Може, сказати їм, що омлет з перепелиних яєць зроблений? Хоча, ні... не варто. Поки тверезі – однаково не повірять... О-хо-хо, одні лише збитки. А ви, пане Куниця, говорите – гешефт!..

– Та невже? – не повірив Тарас. – Бути такого не може!.. Не перебільшуєте, часом? Ніколи не повірю, щоб ратники від вина відмовлялися. Чи то купець такий жадібний і суворий попався, що охоронцям горло промочити не дозволяє?

– Купець?.. Ха-ха!.. – пхикнув шинкар. – Ой, не смішіть мої пейси, пане Куниця! Де ви купця побачили? Ні, вони-то якраз протилежне стверджують, і навіть ненароком обмовилися, що ніби везуть крам аж у саму Варшаву. Та тільки я готовий з'їсти власну ярмулку, якщо у сказаному присутнє бодай слово правди. А може, я на старості став гірше бачити? Тоді, дуже вас прошу, покажіть мені пальцем, котрий з них купець? Тільки не кажіть, що негоціантом став отой худорлявий, як святі мощі, чернець з поставою воїна і звичками отця єзуїта? Та щоб мені ніколи більше не побачити ні гроша чесного прибутку, якщо цей пан не з підземель святої інквізиції... Чи, можливо, хтось стане мене запевняти, що торговцем може бути он той, шорсткий драгунський ротмістр, безсумнівно, командир загону, що супроводжує отця єзуїта? З таким доброзичливим поглядом і чемним обходженням набагато простіше де-небудь у затишній місцині зробити засідку на багатий караван, ніж його охороняти. Був би в мене бодай один такий слуга, я би навіть на двері кульгавої тітки Соні другий засув не полінувався поставити!.. Правда, розважливо міркуючи, сама цьоця Соня, мабуть, такої застороги не схвалила б...

– Та Господь з ними, дядьку Іцхак, – резонно зауважив Тарас. – Що ви так розхвилювалися? Пообідають подорожні, відпочинуть трохи та й попливуть далі. Перший дивний караван на своєму віку побачили чи що? А що таємницю свою з собою далі повезуть, то й слава Творцеві. Як казала моя бабуся: на смерч краще дивитися здалеку. Гарніше виглядає...

– Може й так... – стріпнув пейсами жид і продовжив дещо збентежено від того, що такий молодик розважливіше за нього балакає. – Маєш слухність, Тарасе... Многії знання збільшують печаль... Але, якось неспокійно стає у мене на душі, коли я вдивляюся в ці обличчя. Пам'ятаю, схоже хвилювався, коли Циля перший раз послала маленького Мордохая до громадської криниці по воду. І скажи мені відверто: хіба я був не правий? Скільки ми його потім шукали? Все село переполошили.

– Це ви згадали той випадок, коли ваш шибеник, посеред білого дня, у Горобців найліпшу грушу обніс і поперся грушки на причілок продавати? – Посміхнувся Тарас, ледве стримуючи регіт.

– Та що ви мені, пане козаче, в очі тими кисллицями тицяєте? – несподівано обурился корчмар. – Хіба в них справа? Та бодай би самі обсипалися, осам на поживу. Я ж вам про передчуття тлумачу! О, безсердечний світ... Нікому нецікаві душевні муки старого бідного

єврея. До речі, пане Куниця... – запитально глянув на хлопця Іцхак. – Ви ж не випадково повз корчму проходили і пристали про погоду зі мною поговорити? Чи я таки приємно помиляюся?

– На жаль, не помиляєтеся, дядьку Іцхак, – слухаючи базікання корчмаря, Тарас трохи відволікся і тим неприємніше було повертатися до розмови про похорон. – Мені потрібні ключі від сільської церкви... Отець Василь хоче бабусю Аглаю якимось особливо відспівувати... Тож треба її туди на всенощну занести.

– Чому не відразу від Едемських воріт?! – звично ехидно пробурчав у відповідь Іцхак. Але, розуміючи, як це неввічливо звучить в даних обставинах, спішно і нервово заторохтів, бризкаючи слиною і розмахуючи руками.

– Так, Аглая Луківна була дуже, дуже достойна жінка! Хіба я сперечаюся? Але ж, пане Куниця, увійдіть і ви в моє становище. Якщо я, зараз, з найглибшої поваги до вашої родини поступлюся і відкрию церкву, а завтра помре, або народиться ще одна хороша людина, – адже інших у нашому селі немає, – то потім ніхто й не згадає, що дурний Іцик ще на Різдво заплатив збирачеві податків свої кровні гроші. Зауважте, прошу вас, – сплатив одразу за рік і за всю громаду! При цьому коронну скарбницю абсолютно не турбує – що ні мені самому, ні моїй вбогій сім'ї для спілкування з Богом зовсім не потрібна ні православна церква, ні її пастир!

Корчмар перевів дух і продовжив трохи спокійніше, але все так само гаряче і напористо.

– І я вас дуже прошу, пане козак, не треба на мене так страшно сопіти і супити брови... Хіба це бідний син Мордехая придумав, що за користування церквою треба платити папі і королю податки? Чи, може, я багатший за всю громаду? Ну, звідки така кривда? Мало того, що нам, дітям Ізраїлевим, не можна володіти землями, лісами і худобою, так усі довкола, навіть односельчани, і ті останню шкіру з бідолашного іудея норовлять здерти. Пане козак, от хоч забожуся, – ну, не розпинав Іцхак вашого Христа... Вірите? Не було мене там.

– Не сумнівайтеся, дядьку Іцхак, гроші будуть, – спокійно запевнив корчмаря Тарас, вловивши головне і вже не прислухався до лементування шинкаря. – Скільки громада вам заборгувала – усе віддам до копійки. Обіцяю... Тільки, після похорону. Добре?

Іцхак вмить замовк і з неприхованою цікавістю глипнув на хлопця.

– Я, пане Куниця, звісно, не вправі брати під сумнів дану вами обіцянку, але дозволю собі запитати: звідки раптом таке багатство? Адже, наскільки мені відомо, у вас у господарстві навіть коня свого немає. За життя пана Тимофія, брехати не стану, грошенята у Куниць водилися. Але відтоді, як ваш батечко пропа... себто, тее, як його... героїчно загинув, господарство тільки хиріє. Хата і та ось-ось завалиться. Незрозуміло, на чому досі тримається?.. Не інакше – домовик стіни підпирає... А як тебе самого Низове товариство до війська покличе? Гей, постривай-но, хлопче! – захопився корчмар. – Ти, часом, не надумав господарство продати?

– Ні, не вгадали, дядьку Іцхак... – попросту, без хитрощів став пояснювати Тарас. – Я цвіт папороті цієї ночі знайшов. Шукав Ривку, коли вона від мене втекла, а знайшов – ось, погляньте... – з цими словами хлопець дістав з гамана з кресалом вже трохи прив'ялу, але все ще мерехтливу червону квіточку. – Зараз не до того. Але одразу після похорону піду скарб шукати...

– Ростиш, годуєш, зодягаєш... – сумно зітхнув син Мордехая. – А коли чужі діти чарзілля в лісі знаходять, деякі дурепи так від свого щастя додому втікають, що шовкові сорочки по дорозі загубити примудряються. Азохен вей, добре казала тітка Соня, позаминулої весни, коли повчала Ребекку, що...

Знаючи, що жалітися на долю, таку несправедливу до всього іудейського народу і зокрема до нього самого, говіркий корчмар може кілька годин поспіль, – а якщо підтримувати розмову додатковими запитаннями, то і набагато довше, – Куниця вирішив за краще промовчати...

Розповівши зопалу про деякі, досить несподівані і цікаві настанови молодим дівчатам, зроблені головною провидицею їхнього роду, жид зніяковіло замовк. Напевно згадав, що перед ним не просто уважний слухач, а так може статися, майбутній зять, якому, по молодості літ

зовсім ні до чого знати про жіночі таємниці. Потім, ще раз важко зітхнув і, зберігаючи на обличчі вираз образи, почовгав у будинок. А коли повернувся, то тримав у руці зав'язану в кільце шкіряну шворку, на котрій бовтався масивний ключ від церковних дверей.

– Пораду можна дати, пане козак? – запитав, простягаючи Тарасові заповітний ключ.

– Розумніший за вас, дядьку Іцхак, у нашому селі хіба що отець Василь, – простодушно відповів хлопець. – Кажіть. Буду лише вдячний.

– Скажи, Тарасе: яким ти той скарб собі уявляєш? – з прихованим смутком у голосі запитав корчмар, дивлячись собі під ноги. – Адже за переказом, квітка покаже те, чого ти більше за все на світі хочеш побачити...

– Дивне запитання, – низав плечима парубок. – Золото всіляке, церковне начиння, чаші, блюда, підсвічники... – трохи подумав і дещо жвавіше продовжив: – Зброя булатна. Обладунки червлені... Одежа шовкова... А що?

– Ну, чогось схожого я і побоювався... – скрушно зітхнув корчмар і чіпко схопив Тараса за рукав. – Гаразд, слухай мене, чадо нерозумне. Може, потім спасибі скажеш... Забудь про всі ті глупства, що в твоїй голові колобродять, і думай лише про невеличку скриньку, наповнену самоцвітним камінням. Найкраще – зеленими смарагдами. Але – і прозорі діаманти згодяться. Криваві рубіни – теж у ціні тримаються. А головне – щоб камінці були не надто великі, розміром з горошину. Зрозумів? А то – наміреш собі алмазів розміром з буряк – потім продавати замордуєшся... Повновісні золоті монети теж годяться, але камінчики краще...

– На яку мару мені стільки самоцвітів? – здивувався хлопець. – Я ж навіть сережку у вусі не ношу, хоч і одинак. Та й персні особливо не поважаю. А з Ривки – і дюжини брязкалець вистачить... Не ікона.

– Ось, коли роздобудеш, про що кажу, – щоб зайвим словом не сполохати удачу, відцурався Іцхак, – тоді і розтлумачу. Залишишся собі задоволений. Можеш мені повірити...

Хотів Тарас заперечити, що хороша зброя, кінська зброя і рицарський обладунок набагато цінніші за усілякі бабські цяцьки, але саме в цей час з позаду корчми донісся притлумлений зойк.

– Допом... умг... ммм...

Але навіть цих кількох звуків вистачило, щоб упізнати голос. Кричала Ребекка.

Одним порухом відсунувши убік миршавого Іцхака, що стояв на дорозі, Тарас метнувся на допомогу нареченій, перестрибуючи через розкидані по жидівському дворі ночви, лопати, мотики та інший сільський реманент, в такій кількості, наче їх навмисне збирали по всій Михайлівці, щоб тут зробити безлад.

Звернувши за ріг будинку, Куниця побачив картину, котра не вимагала додаткових пояснень: незнайомий чоловік, з компанії новоприбулих «купців», однією рукою притискав до стіни Ребекку, тримаючи дівчину за горло, а другою – хазяйновито задирав догори поділ спідниці. Ребекка несамовито пручалася, звиваючись в'юном, але порадити з набагато дужчим нападником не могла.

Підскочивши збоку до нахаби, Куниця вліпив йому такого стусана, що той похитнувся і відпустив дівчину. Але досить швидко прийшов до тями. Незнайомий драгун з аксельбантом вахмістра на плечі по-котячому м'яко відскочив убік, спритно розвернувся всім тілом, пригнувся і потягнув з піхов карабелю.

– Допоможіть, вбивають! – Ребекка завонала навіть голосніше ніж до цього. Тепер від страху за Тараса. Але молодик лише глузливо посміхнувся і, в свою чергу, оголив шаблю.

Два погляди схрестилися на коротку мить, а потім клинки з глухим тріском вдарилися один в одного. Деякий час воїни намагалися потиснути вниз зброю супротивника, але безуспішно – обидва були однаково сильні в руках. Потім драгун зробив швидкий крок назад і наніс не менш стрімкий обманний випад у голову, з переведенням удару на нижчий рівень.

Тарас відбив...

Ще один крок вбік і зтяжний хитрий фінт з довгим уколом, немов у руці драгуна була не важка карабеля, а тонка іспанська шпага. Але, незважаючи на всі ці виверти, Куниця з легкістю ухилився і навіть зміг контратакувати. Безуспішно, але досить ефектно. Гостре лезо свиснуло над самою маківкою вахмістра, що в останню мить встиг підсісти під удар.

– Дзінь!

У наступну мить Тарас кінчиком шаблі відвів вбік важчий клинок супротивника, скручуючи тіло вправо і... замість того, щоб продовжити контратаку, прищурився і був змушений відступити. З досадою розуміючи, що попався на протеньку хитрості. Вони ще й десятком ударів не обмінялися, а більш досвідчений воїн вже зумів поставити його обличчям до сонця, що нависало простісінько над дахом хати, тоді як сам ховався в тіні і насмішкувато шкірився.

– Boleslaw... Orlowski... Wachmistrz Kamenec-Podolskiego pulku dragonskego... Z kim mam zaszczyt?⁵ – глузливо поцікавився незнайомиць.

– Новик Війська Низового Запорозького, Тарас Куниця...

– Bardzo przyjemnie...⁶ – вахмістр ступив назад, запрошуючи Куницю також увійти в тінь будівлі. – I z jakiego przestachu pan kozak rzucil sie na mnie?⁷

– Ти ще смієш питати?! – Тарас глянув на Ребекку, що непорушно завмерла поруч.

– To twoja dziewczyna?!⁸ – цілком натурально здивувався лях. – A ja myslalem, ze to jedna ze sluznic. Przeciez sam napewno wesz, jak te dziewczyny do zabaw milosnych lase. No, to w takim razie, moje przeprosiny. Naprawde ne wedzjalem...⁹

Куниця не так вільно знав польську, щоб зрозуміти кожне вимовлене слово, але загальний зміст вловив. І хоч сказане вахмістром не надто сходилося з тим, що бачив Тарас, продовжувати поєдинок після перепросин сенсу не було. Хлопець опустив зброю і ледь не поплатився за це життям. Вістря карабелі блискавкою метнулось до його незахищеною шиї і лише дивом не проштрикнуло горло. Врятувало Куницю те, що ховаючи шаблю, він завчено ступив крок назад.

– Stac!!! Bron w pochwy! To rozkaz!¹⁰

Владний голос, що цілком несподівано пролунав за спиною Тараса, подіяв на його підступного супротивника, немов відро холодної води. Драгун здригнувся, неголосно заляв, скриплячи зубами, але зброю опустив. А там і зовсім вклав у піхви.

– Прошу вибачення у всіх, кого могли образити необачні дії мого вахмістра! – продовжував тим часом говорити другий незнайомиць. – Можу запевнити, шановне панство, що Болеслав справді помилився, взявши прекрасну панянку за одну з прислужниць. Запевняю вас, що, позбавлений у далекій дорозі і диких бусурманських степах жіночого товариства, воїн всього лише хотів купити у гарненької дівчиці трохи ласки і жодною мірою не чинив замаху на чийсь честь. Ще раз перепрошую за прикре непорозуміння, панове. Сподіваюся – інцидент вичерпано?

– Дивна манера торгуватися у вашого вахмістра... – насупившись, буркнув ще не остиглий від несподіваної підступності Тарас. – Не кажучи вже про безчесне ведення двобою, пане...

– Пан ротмістр... – з якоїсь причини не вважав за потрібне представитися повним ім'ям сивий офіцер. Говорив він м'яко, але вся постать поляка випромінювала таку впевненість і владність, що примусила б дременути навіть вовчу зграю.

⁵ Болеслав... Орловський... Вахмістр Кам'янець-Подільського полку драгунів... З ким маю честь? (Пол.)

⁶ Дуже приємно... (Пол.)

⁷ І з якого страху пан козак накинувся на мене? (Пол.)

⁸ Це твоя дівчина?! (Пол.)

⁹ А я думав, що це одна із служниць. Напевно, сам знаєш, як ці дівчата ласі на любовні ігри. Ну, в такому разі, мої вибачення. Я дійсно не знав... (Пол.)

¹⁰ Зупиніться! Сховати зброю! Це наказ! (Пол.)

– Нехай так... – кивнув Куниця. – Пане ротмістр, значить, ви впевнені, що саме для того, щоб досягнути згоди, вахмістр затуляв дівчині рота?

– Ой, я вас благаю, пане козак!.. – поруч з Тарасом, немов із-під землі, виріс Іцхак і заторохтів, відтираючи вбік Куницю і доньку, котра все ще перебувала у напівнепритомному стані. – Ви навіть не уявляєте собі, скільки на світі існує різних способів збити завищену ціну... І взяти продавця за горло – нічим не кращий і не гірший більшості з них. Повірте на слово старому євреєві...

– Я бачу, власник корчми не тільки гостинний господар, а й мудра людина, – схвально зауважив худий, як святі мощі, монах, нечутно підійшовши ззаду. На його блідому, аскетичному обличчі сяяла така привітна посмішка, немов святий брат несподівано зустрів давнього знайомця, котрого вважав загиблим або таким, що пропав без вісті.

Єзуїт голосно прокашлявся і злегка вклонився всім відразу.

– Слава Ісусу Христу, брати і сестри мої! Не варто сваритися... Господь заповідав нам прощати своїх кривдників. Так підемо ж за його прикладом...

– Підставити другу щоку? – пхикнув Болеслав і знітився під гострим поглядом ченця.

– Дозвольте ж і мені, смиренному слугі Господа нашого, приєднатися до всіх тих слів щирого покаяння, які вже були вимовлені раніше цими гідними мужами, – тихо і неквапливо продовжив єзуїт. – Окрім того, настійно прошу долічити всі нанесені збитки в рахунок і ні про що більше не турбуватися. Ми ще нині попливемо далі. А до того часу, обіцяю від імені своїх супутників, більше ніяких непорозумінь не трапляться. Соромно, пане Орловський... Дівчата не повинні ховатися, як побачать збройного...

Монах ще раз вклонився і незаперечним тоном промовив:

– Pane rotmistrz! Wachmistrz! Idzcie za mna!¹¹

Вахмістр щось нерозбірливо пробурмотів, але на запитальний погляд Тараса відповів лише коротким глузливим кивком. А коли хлопець спробував заступити йому дорогу, вправно ухилився, підморгнув і тихо промовив, без найменшого польського акценту:

– Іншим разом, пане-товаришу... Іншим разом... – і поки Куниця розгублено кліпав очима, поспішив слідом за командиром.

А коли Ребекка відкрила рота, бажаючи щось сказати нареченому, між ними знову вклинився корчмар.

– Ущипніть мене, пане Куниця! – здивовано прошепотів він. – Високопоставлений латинянин віддав поклін схизматикові, іудею і дівичі з племені Ізраїлевого?.. Воістину дивні діла Твої, Господи... Не інакше, як кінець світу наближається...

– Слушно кажете, дядьку Іцхак... – задумливо промовив Тарас. – Дивина. Більше того. Попри всю показність, вахмістр не мав наміру мене вбивати... Я тільки тепер зрозумів. Він весь час вагу тіла на опорній нозі тримав. Тому кожен випад трохи запізнявся... Але навіщо знадобилася ця вистава?

– Я маю тобі щось... – невпевнено заговорила Ребекка, але батько не дав договорити.

– І чого це ми тут стовбичимо, як жебраки на паперті? Що сьогодні знову святковий день? – забурчав Іцхак. – Ні в кого ніяких справ немає? А, перепрошую, ви ж з минулої ночі не бачилися. Скучили вже один за одним? Ну, нічого, ще встигнете згадати: куди сорочку поділи. Ривко, годі плямкати ротом, витри обличчя і бекіцер¹² біжи до матері! Нехай бере тітку Соню і йде до Куниць обряджати в останню путь бабусю Аглаю. Та скажи Цилі, щоб жінки не соромилися нашого щирого горя і ридали голосно. Кожна їх сльозинка вже щедро оплачена Господом... – і додав, звертаючись до хлопця: – Та й тобі, синку, є чим зайнятися. Ще треба людей найняти – могилу на цвинтарі викопати... – І немов засоромившись панібратського звернення,

¹¹ Пан ротмістр! Вахмістр! Ідіть за мною! (Пол.)

¹² Швидко (ідиш).

поспішно додав, обсмикуючи пояс: – Можливо, ви будете сміятися, пане козаче, але щось мені підказує, що наше спокійне життя закінчилося. Ви вже повірте старому євреєві... Я точно знаю: коли так свербить спина і... та частина тіла, котру Господь приліпив до тулуба трохи нижче попереку – чекайте, що обов'язково знайдеться і той, хто з величезним задоволенням вам її почуває. І хвала Творцеві, якщо обійдеться лише батогами... Азохен вей, пане Куниця. Тогой-тогай...

Розділ четвертий

Зовні скромна, непоказна, через потемнілі від дощів і талого снігу стіни і гонт покрівлі, сільська церква, освячена в ім'я архістратиґа Михаїла, багатством внутрішнього оздоблення ні в чому не поступалася навіть міським храмам. У минулі часи купці, щедро залишаючи гроші в корчмі старого Шмуля, не забували задобрити і небесних покровителів. Особливо, коли розраховували на великий куш. І тим більше – коли щиро били поклони Творцеві за те, що зуміли уникнути або пережити смертельну небезпеку, яка неодмінно чигала на подорожнього в чужому краю. Ну, а дивовижної роботи срібний оклад чудотворної ікони Божої Матері, подарований тверським купцем Афанасієм, в подяку за своє чудесне зцілення від індійської лихоманки, тутешньою Знаючою Любавою Березиною, прабабусею Тараса Куниці і матір'ю Аглаї Луківни, зайняв би гідне місце навіть в іконостасі київської Лаври.

З доброю посмішкою на обличчі, в ореолі запаху свіжоструганих дощок і ладану, Аглая Луківна нічим, окрім воскової блідості, не нагадувала покійницю. Здавалося: прилягла втомлена жінка подрімати на годинку й ось-ось прокинеться. Дивуючись, що лежить в труні... А поки ніякі сум'яття і печалі не тривожать її сновидіння, сповнені тихої відради й умиротворіння.

Справивши заупокійний молебень, отець Василь відіслав додому Тараса, – парубок так притомився за день, що буквально засинав на ногах, – терпляче випровадив з церкви зграйку жалісливих бабусь, завжди готових з тихою і ретельно прихованою радістю оплакати ще одну почившу в Бозі подругу, яку їм вдалося пережити. І тільки після цього щільно зачинив зсередини двері храму.

Вечоріло. Сонце вкладалося на відпочинок, і церква пірнула в густий морок, що лише злегка розступався перед незгасимими лампадками біля ликів Ісуса Христа та Божої Матері.

Отець Василь задумливо подивився на дві дюжини товстих воскових свічок, котрі приніс у дар храмові шинкар, що геть несподівано подобришав і розщедрився. Чим там йому пригрозив, чи що пообіцяв молодий Куниця невідомо, але Іцхак і ключ від церкви повернув і ось це – за нинішніми-то мірками – ціле багатство вручив священику. Власноруч.

Нічого до ладу не зрозумівши з пояснення, як завше сумбурного і малозрозумілого, – корчмар висловлювався розгонистою скоромовкою, насиченою подробицями з життя майже всієї Михайлівки, – отець Василь все ж прийняв несподіваний дар. Оскільки вітійоваті прохання Іцхака в цілому зводилася до одного: обов'язково запалити їх при всеношній біля труни з покійницею. Тому священик не став обтяжувати себе зайвими міркуваннями: чому раптом скнара шинкар проявив таку нечувану щедрість? Мало за що той міг вважати себе боржником у відомої на всю округу знахарки? А може, вирішив догодити майбутньому зятю? Хіба вгадаєш, який саме прибуток отримає хитрун навіть з такого, здавалося б, цілковито безкорисливого вчинку?

Ну, а щодо самої покійниці, то оскільки православ'я засуджує практику знахарства, вважаючи духовне здоров'я важливішим за тілесне, життя Аглаї Луківни, згідно церковних канонів, було далеко не безгрішним. І хоч користь, що приносили її зілля та знання, була цілком очевидною, душа знаючої однаково вважалася відданою у владу дияволу.

Щиро бажаючи хоч чимось допомогти покійниці, котра за життя зробила людям стільки добра, отець Василь вирішив ще раз, додатково помолитися за рабу Божу Аглаю. Намагаючись щирою молитвою полегшити вищий присуд заблуканій душі, зменшити строк пекельних мук і страждань покути...

Враховуючи кількість дармових свічок, священик неспішно розставив їх майже перед кожною іконою, чотири найтовстіші – навхрест до небіжчиці, та ще залишив п'яток дрібніших, для канделябра, що освітлював крилос. Переконаючи самого себе, що чинить так лише тому,

що при яскравому світлі буде зручніше читати молитви. За таким міркуванням ретельно приховуючи неусвідомлену тривогу, котра неприємною скалкою засіла в серці, ще з тієї першої хвилини, коли священник дізнався про смерть старої Куниці. І хоч нікому не дано знати день смерті, чомусь отець Василь був переконаний, що знахарка не випадково померла саме в ніч напередодні Івана Купали. Зовсім неспроста... Бо так само, як блаженні ті, хто упокоївся в переддень Святого Воскресіння, – горе тим, хто постане перед Брамою Ірія в час найбільшої бісівської сили.

Наближалася північ і, якщо отець Василь не помилявся у своїх припущеннях, все мало б статися саме тепер.

І як тільки священник закінчив молитву та замовк, щоб перевести подих, як різкий порив вітру, що взявся невідомо звідки, адже двері були зачинені, миттєво пронісся церквою, гасячи усі свічки, окрім тієї, що вклали в руки небіжчиці. А в наступну мить Аглая Луківна відкрила очі.

Хлюпнувши собі в обличчя свяченою водою, бо нічого більше не було під руками, отець Василь ошелешено потряс головою і ревно перехрестився. Потім підняв тремтячою рукою дотліваюче кадило і судомно махнув ним у напрямку покійниці. Але на стару ці дії не справили жодного враження. Навпаки – невгамовна небіжчиця зручніше всілася у труні, кліпнула і виразно запитала:

– Тут є хтось?

Приймаючи сан священнослужителя, отець Василь дізнався багато таємниць, недоступних розумінню звичайних людей, але і йому вперше довелося зіткнутися з мерцем, котрому вдалося ожити. Але священник не злякався, а навпаки – навіть відчув полегшення, що передчуття не обманули. От тільки ніяк не міг вирішити: вже приступати до процедури екзорцизму і спробувати вигнати знахабнілого біса з храму, чи зачекати? Щоб розібратися: що саме знадобилося нечистій силі у довіреному опіці панотця православній парафії?

– То є тут хто-небудь живий чи ні? – голосніше і нетерплячіше запитала покійна знахарка. – Відгукнися, прошу! Мене ненадовго відпустили. Клянуся порядком безсмертної душі, що не заподію шкоди.

Не відповідати старій жінці, тим більше мертвій, було принаймні неввічливо. Тому священник, зробивши добрий ковток густого і терпкого вина з чаші з миром (і на цей раз нічого іншого окрім мирносиці не трапилося під руку) і, намагаючись не сипіти перехопленим від надмірного хвилювання горлом, відказав:

– Я тут... Отець Василь. Відправляю заупокійну службу біля твого тіла, раба Божа Аглає...

– Священик?! – зраділа покійниця, повертаючи біле, як крейда, обличчя на голос. І тут же і пояснила свою втіху: – Це добре... Ти, Василю, мені брехати не станеш. Скажи, панотче: люди триклятого Лойоли вже з'явилися в селі? Онука мого схопили?

– Інквізитори? – здивовано перепитав священник і щиро відповів: – Ні, не було... В усякому разі, мені про це нічого не відомо. А Тарас – ще й години не минуло, як з церкви вийшов. Якщо б ти раніше очі відкрила, сама б його поруч зі своїм гробом побачила... – отець Василь поперхнувся, збагнувши, що говорить, і перехрестився.

– В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, амінь... Прости мене грішного, Господи... – священник осінив хресним знаменням неспокійну небіжчицю, але побачивши, що та не починає битися в падучій, як належить чинити біснуватим, додав пошепки: – Темна вода во облацех... – і запитав: – Що інквізиції могло знадобитися в наших краях? Адже відтоді, як укладено унію і ми платимо податки за православні храми Рима, папа більше не вважає нас іновірцями і схизматиками.

– Псів Лойоли не єретики цікавлять... – прошамкала стара. – Вони реліквію архістратиґа Михаїла шукають. Ну, та тепер їм мене не дістати, а внук ще нічого про то не відає. Невже

я поквапилася піти зі світу? Але ні, це не можливо – я чітко відчувала їхню присутність. Ти, Василю, передай Тарасові, нехай пильніше ока береже батькову спадщину і, не зволікаючи й дня, біжить на Запоріжжя. На Низу католикам зась – руки закороткі, не дотягнуться... І ще – скажи: що незабаром йому багато чого відкриється дивного і досі невідомого. Це мій дарунок і підмога. Інакше з ворогами не впоратися. Коли вже так сталося, що усі три лики земні та небесні в поєдинку зійшлися, то воїну треба вміти їх розрізняти. От тільки нехай з вибором не поспішає, поки сам у всьому не розбереться. Відмовитися зопалу або з переляку легше легкого, а повернути відкинуте – складніше буде. Передаси?

– Передам... – кивнув отець Василь. – Чому не передати? А тобі самій допомога священика не потрібна? Адже без останньої сповіді ти, раба Божа, переставилася. Може, молебень особливий справити за спомин душі, чи яку призабуту обітницю виконати?

– Чиста я перед Господом в помислах і діяннях своїх, тож вмираю легко... – з обличчя небіжчиці зійшла тривога, і вона лагідно посміхнулася. – Спасибі тобі, панотче, на доброму слові. Час на мене... Прощавай, Василю. Бережися тих, хто з хрестом йде, але за собою вогонь та ненависть веде. Пильніше бусурман бережіться. Цим почварам закони не писані. Ні Божі, ні людські... Бережи вас Творець!

Одночасно з тим, як Знаюча промовила останні слова, ще один вихор пронісся церквою, і погаслі було свічки розгорілися знову, змусивши священика заплющити очі від несподівано яскравого світла. А коли отець Василь знову глянув на труну, покійниця чинно лежала на місці, ніби й не було нічого. Немов привиділося усе від втоми та безсоння. А може, вчадів отець від диму свічкового та ладану?..

* * *

Не надто простора хата Куниць, після того як з неї винесли труну з тілом небіжчиці, раптом зробилася неймовірно величезною. А три кроки, щоб пройти від дверей до лежанки, взагалі видалися Тарасу безконечною дорогою. І відчуваючи, що не в змозі її подолати, парубок сів на підлогу біля порога і нарешті заплакав. Скупо, по-чоловічому, шорстко витираючи рукавом кожную сльозинку, що викочувалася з-під повік. Але, саме завдяки цим сльозам, Тарас відчув, як у душі поволі угасає гіркота безповоротної втрати, поступаючись місцем добрій згадці.

– Бач, як побивається, бідолаха... – прошелестіло з-під припічка. – А раніше, бувало, тижнями не озивався...

– Помовч, дурепо! – обірвав занадто язикату мару сусідко. – Не забувай, що він тепер нас чує!

– Ой! Пробачте, пане-господарю, – тут же злякано залебеділа та. – Я зовсім інше мала на увазі...

– Яка тепер різниця, що і хто скаже, – відмахнувся Тарас. – Бабусю не повернеш і не вибачишся...

– А ось це – як би то сказати, не так безнадійно... – статечно відгукнувся домовик. – Я, приміром, не певен, що Знаюча так просто покине власну хату. Здається мені, що небавом, у тутешніх місцях, однією берегинєю стане більше. Так що не сумуй, господарю – думаю, буде ще в тебе можливість і вибачитися, і виправдатися.

– Поїв би ти чого-небудь, пане-господарю... – порадив жалісливий сусідко. – Студена кров від голови відхлине – думки враз повітлішають...

– Це в тебе, йолопе, кров геть відійшла. Змивши рештки розуму... – сердито забурчала мара. – Піч від учора не топлена, борщ не зварений... Що господар їстиме?

– А я про що? – не здався сусідко. – Нехай тільки звелить – миттю обернуся. А без дозволу хазяйнувати не можна. Не гірше за мене знаєш...

– Жерти хочеш, утробо ненаситна, ось і чіпляєшся до молодого господаря... – не давала себе переконати мара.

– Може, й справді, повечеряти? – задумливо промовив Тарас. – За весь день ані крихти в роті не було. Добре, займіться кухнею. А домовик мені тим часом оповіть те, чого я про себе ще не знаю. Про що в минулий раз не домовили.

– Оце діло! Оце добре... – втішився сусідко. – Я вже йду!

– Сиди, бідо недолуга... – спинила чоловіка мара, крекчучи і шарудячи тирсою та квасолинням. – Поки ти впораєшся, наш господар не те що до пізньої ночі вечері не дочекається – снідати завтра в обід буде. Сідайте до столу, сама все зроблю.

Схоже, і Нав, і Яв, а може – навіть Прав влаштовані однаково, і без жіночих рук ні «тпру», ні «ну»... Хоча, що ж тут дивного – господиня потрібна в кожній оселі.

Тарас ще й обличчя не вмив, як у печі басовито загув вогонь, в курнику сполошилися кури, а трохи згодом на сковороді зашкварчала величезна яечня. Розпускаючи по хаті духмянний аромат смаженої цибулі і пострілюючи пригораючими шкварками. Хлопець тільки облизався. Від таких запахів і ситий враз зголодніє, а він – ще як позавчора обідав.

– Ти там, теє... – Тарас затнувся, не звик ще командувати, хоч і своєю, можна сказати – домашньою, а все-таки нежиттю. – Не шкодуй яєць... Так щоб на всіх вистачило... І світло запалить. Чого дарма в темноті сидіти?

Що саме запалив домовик, Куниця не второпав, але рівне і ледь блакитне сяйво, що освітило кімнату, більше нагадувало легку передранкову імлу, ніж відблиск полум'я.

– Не турбуйся, господарю, – відповіла мара. – Ці ненажери у мертвого відберуть, а голодними не залишаться. Ой! – зрозумівши недоречну двозначність своїх слів, вона голосніше заторохтіла посудом. – Краще не відволікайте, а то не припильную – вугілля будете їсти.

– Гаразд, – кивнув Тарас. – Ну, тоді ваша черга, чоловічюги. Розкажіть, що бабуся мені перед смертю розповісти не встигла?

Але, видно, і на цей раз примхлива доля вирішила, що не прийшла ще пора хлопцю дізнатися про сімейні таємниці. Двері в будинок тихенько, зовсім без скрипу, як вони впускали тільки своїх – відкрилися, і в хату, лякливо озираючись, увійшла Ребекка.

Побачивши Тараса, дівчина трохи заспокоїлася, але кинулася до нього так поквапно, немов побоювалася не застати нареченого в живих. Що і підтвердив її переляканий шепіт. Той самий, що голоснішим за крик буває. Особливо вночі.

– Слава богу, встигла!

Притискаючись обличчям до грудей хлопця, дівчина не побачила, як зі сковороди, що нібито сама по собі відсунулася на краєчок кухонної плити, зникла половина яечні.

– Я так злякалася...

Ну що ти скажеш? З Купальської ночі все відбувалося не переймаючись тим, яка у Куниці з цього приводу думка і не потребуючи згоди. Захотів Тарас дізнатися таємницю – пропонують повечеряти. Зібрався їсти – обнімають і цілують.

Взагалі-то, хлопець не особливо заперечував проти останньої заміни, розуміючи, що яечня почекає, а от настрої у коханої мінливий, як погода в березні. Міцно пригорнув Ребекку і з насолодою закрав поцілунком її м'який рот.

Але, якщо не щастить, то в усьому і надовго. Тільки Тарас надумав підхопити, розімлілу від пестоців, дівчину на руки, як Ребекка схаменулася і щосили вперлася кулачками в груди хлопцю, розриваючи обійми.

– Почекай, Тарасе... Не треба, не зараз...

– Ну чому? Що знову не так? – пробурмотів той розчаровано. – Дразнишся? Чи, може, батька боїшся? Так одружимося, тепер вже обов'язково одружимося. Ось побачиш... Дев'ятини минут і зашлю сватів.

– Не в цьому справа... З моїм батьком якраз все, якимось дивним чином, влагодилося... – погладжуючи хлопця по щоці, відповіла дівчина. – Справді, дивно. То кричав при кожній нагоді, що швидше з'їсть свою ярмулку, ніж дасть нам благословення. А сьогодні, з його ж слів виходить, що кращого за тебе нареченого не знайти...

– Може, побачив мене в ділі, і вирішив, що отримати в зяті запорізького козака не так вже й зле? Я хоч і не в реєстрі, але шаблю маю і захистити зможу. Тим паче, сотник Ступа обіцяв замовити за мене слівце перед писарем Балабаном і внести моє ім'я до списків, замість батька. Куниця в реєстрі є. А Тимофій чи Тарас – хто стане вчитуватися?..

– Ой, згадала! – вигукнула дівчина. – Згадала, навіщо я прибігла... Той вахмістр, що мене...

– Знову чіплявся?! – крикнув сердито Тарас, скочивши з лави і хапаючись за ефес.

– Почекай, не перебивай, – Ребекка силоміць посадила хлопця. – Він і в перший раз не зовсім-то й чіплявся...

– Тобто, як? – сторопів хлопець. – Виходить, нам з твоїм батьком усе привиділося? І вахмістр до тебе під спідницю не ліз, і ти на допомогу не кликала?..

– Дай домовити! – розсердилася дівчина. – Від мого батька заразився? Торохтиш без передиху!

– Гаразд, мовчу.

– Вахмістр... Він, коли мене до стінки притис, то спершу дозволив на допомогу покликати, а потім чітко сказав: «Передай синові Тимофія Куниці, щоб він сьогодні вдома не ночував. Непрохані гості до нього заявляться!».

– Що? – від подиву хлопець навіть долоню з грудей Ребекки прибрав. – Ось так і сказав? Щоб син Тимофія Куниці не ночував вдома?

– Саме цими словами, – підтвердила дівчина.

– Але звідки він мене може знати? Я його сьогодні вперше у житті побачив. І його самого, і – ротмістра, і ченця цього – солодкогосого. Вірно твій батько помітив: дивні вони якісь. Ніби ряджені... Ну, а чого ж ти відразу не розказала? Аж до ночі тягнула?

– А ти згадай, як батько тоді розбушувався і розігнав нас. Під час панахиди – не до розмов було. А як перед сном за нас молитися стала – згадала. І відразу до тебе прибігла. Може, й правда, тобі сховатися? Як думаєш, Тарасику? Тривожно мені. Серце так і тремтить, так і тріпоче...

– Я вже й сам не знаю, що робити... – розвів руками Куниця. – Таємниця на таємниці їде і таємницею поганяє... Нічого, дай трохи часу і з цим розберемося. Давай, проведу тебе, Ривко, додому, а сам піду до церкви. До отця Василя. Може, хоч він що мудре порадить? Ось тільки повечеряємо спершу. А то у мене кишки вже не тільки бурчати – гарчати починають. Селом пройдуся – собаки гавкіт піднімуть...

Але геть розпустувалася нині доля, бо знову втрутилася в його наміри, переінакшивши все на свій лад. Не встиг Тарас доторкнутися до сковороди з залишками яечні, як в одвірок голосно і наполегливо постукали.

– Ой, запізнилися! – заметушилася Ребекка.

– Побачимо... – знизав плечима Тарас. – У цій круговерті чорт ногу зломить!

– Не згадуєш нечистого проти ночі, господарю... – стривожено відгукнувся домовик, що затаївся з приходом Ребекки. – Якби й насправді, хто з його слуг за тобою не з'явився. Чую: лихе до нас у двері стукає. Краще б і не пускати, та пізно. Хоч дівчину заховай від гріха подалі...

– Так, ховатися марно. Світло видно... – зауважив Тарас. – А взагалі, якщо хто з лихом ішов, то йому і запрошення не треба. Що про Ривку турбуєшся, за те – спасибі, та тільки куди я її заховаю? За припічок?

– Чому ні? – озвався сусідко. – Треба буде – моя жінка кому хочеш очі відведе. І не квапся, господарю... У твій дім – і ніхто так просто увійти не може... Без дозволу.

– З ким ти розмовляєш? – здивувалася Ребекка, яка не чула голосів хатньої нечисті.

– З домовиком, з ким ж іще... – не став лукавити Тарас, заспокійливо обіймаючи дівчину за плечі.

– І що радить? – запитала Ребекка так запросто, немов кожен день тільки те й робила, що спілкувалася з домовиками.

– Сховати від лихих очей свій найголовніший скарб.

Тарас підхопив дівчину на руки і легко закинув на широку грубку. І тут же фіранка, що відділяла піч від кімнати, затягнулася, немов сама по собі.

– Слухай мене, Ривко! Сиди тихо і не висовуйся, що б не сталося. Поки сам не покличу! Дуже тебе прошу!

Тарас відступив назад, поглядаючи, чи не помітно дівчину, і в ту ж мить натужно зарипіли вхідні двері, наче сокирою віддирали віко наглухо забитої цвяхами труни чи скрині. І відкриватися вона не поспішала...

– Відчиняйте, господарі! – голосно покликали з вулиці. Голос був чоловічий і видався Куниці знайомим. – Я ж бачу, що не спите ще. Не бійтеся, я не зі злом. Важлива розмова е!

– Не замкнено, заходь... – відповів Тарас, сідаючи назад за стіл. Про всяк випадок пере-суваючи перев'язь з шаблею на коліна, щоб у будь-яку мить можна було швидко вийняти клинок. – Потягніть за ручку сильніше. Полотно від вогкості розбухло. Все ніяк підтесати не зберуся. То одне, то інше – ось руки і не доходять...

Двері пронизливо зойкнули, піддаючись натиску, і тут же глухо стукнулись об щось.

– От нехай! Щоб тебе короста заїла! – вилаявся хтось знадвору, і через поріг ступив давній ротмістр.

– Вечір добрий, господарю... – пробурмотів невиразно, кривлячись і потираючи долонею чоло і чималу гулю, що надувалася і синіла просто на очах. – Граблі в сінях тримаєте, чи що?

– І вечір добрим не був, та й тепер вже скоро північ... – не надто привітно відповів Куниця. – От кого я ніяк не чекав...

Здавалося б, після того, як ротмістр спинив його ранкову сутичку з вахмістром Боле-славом, Тарас не мав би відчувати до нього ворожості. Але через слова Ребекки і застере-ження домового, особливої прихильності до пізнього гостя теж не відчував. А, крім того, було в постаті й очах драгунського офіцера щось неприємне. Якись невловимі дрібниці, що підсвідомо викликають відчуття настороженості та огиди... Не помічені Тарасом при сонячному світлі, але очевидні тепер, у створеній домовим чарівній напівтемряві. Наче в будинок не людина зайшла, а хижий звір вбіг, чи гадина заповзла.

– Так зараз саме найкращий час для візитів, пане козак... – замість пояснення засміявся гість. – Погодьтеся: вдень у кожного свої справи, можна і не застати вдома. А ось вночі... Вночі всі по хатах сидять. Я проходив неподалік, побачив світло у вікні, – ось і подумав: ми вранці відпливаємо. То нащо надранок турбувати, якщо можна зараз заглянути? Все одно ж тобі не спиться?

– Ну, зайшов вже, чого тепер пояснювати... – знизав плечима Тарас. – Проходь. Сідай. Справа важлива? Кажі. Я слухаю. Швидше поговоримо – швидше спати ляжу. Втопився...

– Важлива, – кивнув ротмістр, важко сідаючи на ослін, що наче хотів вислизнути з-під непроханого гостя, немов норовистий кінь. – Та не до тебе, хлопче. Аглаю Луківну побачити у мене велика потреба.

– Бабусю? – дещо сторопівши, повторив Куниця. – Так вона ж у церкві.

– На всеношній, чи що? – не менше за нього здивувався ротмістр. – А яке завтра свято? Я щось ні за римським, ні за візантійським звичаєм, нічого важливого, на другий день після Івана Купали, не пригадую.

– Свято? – перепитав Тарас. – Чому свято? Раніше Петра і Павла ніяких святих не поминають...

– Ото ж бо. І що вона так пізно в храмі робить?

– Лежить...

Тепер прийшла черга дивуватися гостю. Ротмістр, зовсім забувши про набиту гулю, щосили потер лоб. Скривився, видав болісний стогін, але хутко опанував себе і не став відволікатися на дурниці.

– Стривай, хлопче... Давай почнемо все спочатку. Це хата Тимофія Куниці?

– Так звали мого батька. – кивнув Тарас. – А ось свого імені пан ротмістр досі не сказав.

– Браницький. Анджей... – буркнув знехотя той. – Але це не має значення. Я не знайомитися прийшов. Не мороч голову... Значить, тут проживає і знахарка Аглая Луківна?

– Ні...

– Як ні?! Чому ні?! Що ти мені голову морочиш, щеня замурзане?! – скрикнув спересердя ротмістр, втрачаючи рештки терпіння.

– А вам не здається, пане, що ображати господаря в його хаті не личить шляхтичу? – повільно, майже по буквах, вимовив Куниця. – Я ж і сатисфакції зажадати можу!

– Гаразд, гаразд... – примирливо буркнув Браницький. – Обійдемося без старої. Поговоримо як чоловіки. Віддайте те, що не вам належить, і розійдемося миром...

Від обурення Куниця навіть підвівся.

– Це ти, пане Браницький, на що зараз натякаєш? Що мій батько або я – підлі злодюги?

– Злодюги? Чому злодюги? – здивовано перепитав той. – Хіба я хоч словом обмовився про крадіжку? Ні... То випадковість. Через непорозуміння і збіг обставин цінна річ потрапила до рук Тимофія. Але вам вона зовсім ні до чого. Просто зберігаєте, як пам'ять. А...

– «Непорозуміння», «річ»... Не напускай туману, пане ротмістр! Чи сам не знаєш, що шукаєш? – примружився Куниця. – Говори навпростець: що то за річ? Хоч я і певен, що немає в нашій хаті нічого чужого, присягаю що віддам. Ну?

Тарас зачекав трохи, але гість насуплено мовчав.

– От і вся розмова, пане. Господар не став би мимрити і крутити сонцем, а відразу сказав – що саме шукає. Ти ж, схоже, до всього цього, як п'яте колесо до воза... Не знаю, хто тебе прислав, але або і він теж не знає, про що йдеться, або – тобі не довіряє...

– Що?! – витримка остаточно полишила драгунського офіцера, і він став загрозово підніматися з-за стола. Але так незграбно, що глечик, який стояв перед ним, перекинувся, і кисле молоко, що ще залишалося всередині, щедро хлюпнуло на одяг. А коли пан Анджей відсахнувся, то і примхливий табурет поспішив вислизнути з-під його сідниць. Внаслідок чого ротмістр змахнув руками і гепнувся на підлогу.

– Шляк би трафив усю вашу сімейку! – офіцер миттю схопився на ноги і заходився обтрушувати з себе потьоки смердючої рідини, остаточно звірючи і вже не добираючи слів. – Ну, все, щеня! З мене досить! Сам напросився! Зараз я тебе вб'ю. Але помреш ти тільки після того, як розкажеш: де ви заховали потрібну мені річ і де шукати тричі прокляту відьму!

– Думав, пан, а то хам... – промовив цілком серйозно хлопець. – Хоч і не годиться так гостей вітати. Але ти той гість, що гірше бусурмана. Давай, на двір вийдемо. Там – зручніше розмову продовжити. Не хочу закон гостинності порушувати...

– Тут залишишся... Навіки... – скоріше прогарчав, ніж промовив Браницький, люто глипаючи очима. – Я ще вранці знав, що нам не вдасться домовитися. Шкода, старої в хаті немає. Покінчив би з обома разом!

Ротмістр ще говорив, а з його обличчям тим часом коїлося щось недобре. Чи то тіні від догораючого в кухні вогню так химерно лягли, але воно загострилося, витягнулося і тепер скидалося на ошкірену вовчу морду.

Куниця рвучко піднявся, і оголене лезо шаблі зловісно промайнуло в повітрі, виписуючи хрест.

– Гарно... – похвалив перевертень, дивлячись, як засвітився в руці хлопця клинок. – Цікава забавка... Дорогого коштує. Але такому шмаркачеві, як ти, і вона не допоможе. Шабля вмілої руки вимагає. А сама по собі – не страшніше пательні чи макогона буде... І якщо ти думаєш, що вбити вовкулаку так само просто, як курці голову відкрутити, то помиляєшся... Молися до свого Бога, нехай зустрічає чергову душу... Та тільки, голосно молись, а то, може, й не розчує старий...

Хрипко загарчавши і вже мало чим нагадуючи людину, ротмістр одним рухом відкинув масивний стіл, але в цю ж мить згадана ним сковорідка злетіла вгору і всією вагою обрушилася на голову перевертня. Тільки гарячий смалець на всі боки бризнув, та грубі черепки на підлогу посипалися. Причому яєчня з пательні за мить до удару дивовижним чином кудись зникла. А слідом – з жердки над пічкою зірвався найбільший вінець часнику і надівся на шию приголомшеному вовкулаці.

Зловісне гарчання вмить змінилося жалісним скиглінням, а пахучий вінок перевертень розірвав і скинув з себе так прудко, наче його шию обвила болотна гадюка. А по хаті пахнуло паленою шерстю.

– А ось тепер, схизматське щеня, ти мрець... – прогарчав вовкулака, присідаючи для стрибка, але тут... під вікном голосно закукурікав півень.

Перевертень відразу знітився, втягнув голову в плечі і знову став схожим на звичайну людину. Дуже люту, через невдачу, але не більше того. Ротмістр Браницький потрусив головою, отямлюючись, а після того, як півень закукурікав вдруге, хрипко промовив:

– Не ставав би ти на шляху святої інквізиції, хлопче... І бабусі передай: що я ще зайду. Сьогодні ж зайду... І краще не ховайтеся. Знайдемо. Всю вашу Михайлівку з землею зрівняємо, але знайдемо. І вас, і реліквію... Так що краще самі віддайте... – проказав погрозово, зсугулившись і прожогом кинувся з хати, не чекаючи третього «Ку-ку-рі-ку...»

На цей раз вхідні двері відчинилися перед ротмістром без заминки, навіть раніше, ніж Браницький встиг до них доторкнутися.

А через півтора десятка прискорених ударів серця, разом з третім, абсолютно оглушливим «кукуріку!», до хати бочком увійшов скуйовджений і дещо збентежений Іцхак, тримаючи на руках не менш очманілого півня. Корчмар дикувато озирнувся і майже підбіг до Тараса.

– Азохен вей, пане козак, я вже люблю вас, як рідного сина. І, тим паче, в будь-який час доби готовий допомогти своїй пришелепуватій доні... Але, заради всіх ваших святих угодників, її хворої матері і мого пошарпаного серця, поясніть: навіщо вам з Ребеккою посеред ночі знадобився півень? Та ще й самий горластий? Чи то нинішня молодь тепер так забавляється? А що це за шлімазл мало не збив мене з ніг, вискакуючи з вашої оселі? І припиніть, зрештою, реготати, пане Куниця! По-перше, – я не бачу в цьому нічого смішного. А по-друге, – це просто неввічливо по відношенню до моїх сивих пейсів...

Тарас розумів, що не пристало сміятися з цілковито спантеличеного і розгубленого літнього дядька, але нічого не міг з собою вдіяти. Надто вже швидким і раптовим виявився перехід від смертельної небезпеки до комічного фіналу. Та й хто на його місці зміг би втриматися від реготу, споглядаючи наїжаченого корчмаря, що розмахує над головою, наче стягом чи смолоскипом, геть очманілим півнем? Тому, як хлопець не затискав собі долонею рота, сміх все одно пробивався назовні, таким собі кінським фирканням.

– Ніхто й не сперечається... – ображено пробурмотів Іцхак. – Що може бути смішніше за дурнуватою іудея, що зібрався посеред ночі потай підкинути в чужий курятник свого півня? Добре, що цього не бачить тітка Соня. Бідолашна, певно, не знесла б такої ганьби. Особливо, коли той аспид вирвався з рук, і мені довелося гасати за ним по всьому двору. Добре, хоч згадав, що йому пора кукурікати і сів на паркан. А якщо б забув? Я мав би до ранку за ним бігати? Ні,

я не здивований, моя кохана Циля теж іноді, як щось бовкне або зробить, то я кілька днів не можу зрозуміти, що вона мала на увазі і навіщо? Але бачу, що донька перевершила матінку. Ну на якого біса, я вас питаю, молодий дівчині може знадобитися вночі півень? Чи, може, ви з нею так зголодніли, що без юшки до ранку не доживете? І скажіть, нарешті, де вона ховається?

– Спить, куди ж їй подітися... – прошелестів лише для вух Тараса сусідко. – Мара її відразу заколисала. Не треба дівчині на подібні жахи дивитися. А то потім – молоко скиснути може...

– Що скисне? – не втримався від здивованого вигуку хлопець. – Яке ще молоко? У Ривки?

– Ой, та немає у неї ніякого молока, – тут же заторохтіла мара. – Вічно мій недорікуватий дурило щось не те ляпне. Це він так, взагалі – про ваше майбутнє дбає... дурнуватий щось як бовкне... – зашкварчала на чоловіка. – Скажи, телепню, ти хоч раз у житті можеш подумати, перш ніж язиком молоти почнеш? – і додала поспішно: – Можеш навіть і не сумніватися, господар. Одружуйся спокійно. Дівця вона... Ні сорому, ні шкоди твоєї честі не буде.

– Молоко? – перепитав корчмар, не почувши всієї фрази. Озирнувся, побачив на підлозі глечик. Нагнувся, підняв, понюхав...

– Так, молоко скисло... Згоден, пане козак, без жіночих рук важко. Все в господарстві відразу шкереберть йде... Пам'ятаю, якось моя Циля, років двадцять тому, зібралася в гості до своєї сестри Сари кілька днів погостювати... І я, з власної дурості, погодився. Ви не повірите, це був просто якийсь цорес і макес!¹³ Відтоді я більше нікуди не відпускаю свою дружину. А заодно, про всяк випадок, і тітку Соню теж... Але не намагайтеся мені тут заговорювати зуби, а відповідайте як на сповіді: де моя донечка?

– Не хвилюйтеся, дядьку Іцхак... – недоречний регіт нарешті відпустив хлопця. – З Ривкою все добре. Вона спить. За припічком... І тее, велике спасибі вам за допомогу. Але, як ви дізналися, що нам може знадобитися півень?

Корчмар хутко відхилив занавіску і заспокоївся, лишень як переконався, що його донька, зодягнена і навіть не розпатлана, солодко сопе на теплій печі, посміхаючись уві сні. Іцхак зітхнув і нарешті випустив з рук півня. Отримавши свободу, бідолаха в ту ж хвилину стрімголов вилетів за двері і вже знадвору переможно й обурено закукурікав.

– Що значить «я вирішив»? – корчмар присів на ослін і став обмахуватися долонею. – Я собі вийшов у двір, щоб... Ну... на зірки подивитися. І коли вже... майже додивився – мене раптом як схопить ззаду за плечі якийсь гевал¹⁴ і як гаркне просто до вуха: «Хочеш побачити дочку живою?! Зараз же хапай найголосистішого півня і біжи до Куниць!» Та так зрозуміло сказав, що мені ще раз захотілося... гм, поглянути на зірки. А потім – я підсмикнув штани, хутко зловив півня і примчав сюди. Ось і вся розповідь... Може, комусь було весело, але, мушу вам зізнатися, що моє серце вже не годиться для подібних витівок. Яюсь, знаєте, губиться сенс жарту.

Виговорившись, корчмар знову підійшов до грубки і посмикав Ребекку за плече. Але дівчина лише по-дитячому почмокала крізь сон губами і повернулася на інший бік. Спиною до татуса.

– Дивина... Невже наші перини такі тверді? Чи, може, тітка Соня до гусячого пуху стала додавати необдерте перо? Вночі тільки й чути, як дівка на ліжку крутиться, а тут – спить, наче вбита... Тьху-тьху-тьху! От уже воістину, язик без кісток: спочатку ляпнеш, а потім – шкодуеш... І що нам тепер з усім цим робити, пане козаче? Я маю на увазі не тільки півня... Породикаємося? А за посагом завтра разом прийдете? Чи дівця над ранок сама додому заявиться? Наче нічого й не було?

¹³ Горе і нещастя (*ідиш*).

¹⁴ Здоровило (*ідиш*).

– Про безчестя не треба думати, дядьку Іцхак, – посерйознішав Куниця. – Ви самі знаєте: у нас з Ривкою давно все зговорено. Любий я їй, а вона – мені. А що втомилася бідолашна і заснула – то нехай поспить. Я однаково до церкви збирався. Хочете – спершу вас додому проведу, а потім піду до отця Василя. Або навпаки – ви мене до церкви? А по дорозі обговоримо: як далі бути?.. Занадто багато дивного навколо діється. З того часу, як я цвіт папороті знайшов. І бабуся померла, і... – затнувся на мить, роздумуючи, чи варто казати про домовика і вовкулаку. – Та й усе інше. А головне – ніхто нічого пояснити не може.

– Це так, пане Куниця... дивного, хоч відбавляй. Взяти, приміром, хоч нинішніх постояльців. Купців, що платять не торгуючись і решту не перераховують! Бог свідок, я нічого не маю проти настільки шляхетних людей, але навіщо натягати на себе чужу личину так недбало, що вона тріщить по всіх швах? І цей дурний, якщо не сказати більше, жарт з півнем? Чи все ж таки, ви знаєте, навіщо мені знадобилася стара кульбака і шабля вашого вельми шанованого батька?

– Це ти про що зараз говориш, дядьку Іцхак? – здивовано закліпав очима Тарас. – Яка ще шабля? Адже ваша віра забороняє брати в руки зброю.

– Так і я про те... Щоправда, не віра, а закон... однак хрін за редьку не солодший! – гарячкуючи, сплеснув руками корчмар. – Зброя мені абсолютно ні до чого! Але другу ніч поспіль сниться, як я вимінюю ці речі у тебе на гишпанський мушкет і пістоль. Другу ніч! І що бідному іудею робити? Хоч іди у найближчу синагогу питати поради у ребе.

– А в тебе є мушкет і пістоль? – ще більше здивувався хлопець, пропускаючи повз вух чергове нарікання.

– Клянуся пейсами і власним здоров'ям, пане козаче, ще вчора ввечері я був цілком певен, що їх у мене зовсім немає. Як і в тому, що давно втратив передні зуби. Але, тепер, не став би божитися, поки не перевірю то місце – звідки дістаю зброю в моїх снах. Ось тільки бажання у мене майже стільки, як у людини, засудженої до шибениці, перевірити на власній шії міцність намиленого зашморгу. Може, разом глянемо?

– Добре, – не став відмовлятися Тарас. – Але спершу я все ж зайду в церкву. А потім передрімаю трохи. Годинки зо дві. А то геть з ніг падаю. І нічогісінько не тямлю.

Словам Іцхака Куниця несподівано зрадів. Хлопець розумів, що в Михайлівці йому не відсидітися. А куди податися запорізькому новіку, якщо не в свій курінь? Ну, а в далекій дорозі кращих товаришів, ніж хороший мушкет і пара пістолів, самотньому подорожньому і не знайти. Окрім доброго коня, звісно.

– На тобі і справді лиця нема. Хочеш відпочити – лягай, подрімай трохи... – несподівано по-свійськи запропонував Іцхак, піднімаючи з підлоги перевернутий ослін і приставляючи його до стінки обіч дверей. – А мені сьогодні вже не заснути. Посиджу тут, у куточку. Постережу ваш з Ривкою сон. Запевняю тебе, Тарасе, що ні священник, ні церква до ранку нікуди з села не подінуться. Тим паче – сіріє вже... А ти й справді охляв. Моя Циля як побачить твоє синюшне обличчя і червоні очі, поперек дверей ляже, а за такого вурдалаку свою кровиночку не віддасть...

Сказав і заткнув кулаком рота, злякано озираючись. А потім швидко зашепотів на івриті якусь охоронну молитву.

– Гаразд... Дякую, дядьку Іцхак... – Тарас уже починав звикати до того, що мусить весь час змінювати свої плани. – Трохи подрімати й справді не зашкодить...

Хотів ще щось додати, але лише колихнув чубом, уткнувся чолом у складені на столі руки і миттю провалився у глибокий сон – властивий тільки молоді, впевненій, що попереду багато часу і вони все встигнуть.

Розділ п'ятий

Прокинувся Тарас, як тільки перші промені сонця зазирнули у світлицю. І хоч спав недовго, навіть шия не затерпла від незручного положення, відчув, що відпочив. Ось тільки з очима творилося щось недобре. Усе немов затягнуло легким серпанком і бачене стало роздвоюватися. Але не розмито, як при сп'янінні чи після сильного удару по голові, а так, немов кожним оком Куниця дивився окремо. І бачив, відповідно, усе по-іншому. Наприклад – праве око стверджувало, що глечик сам злетів у повітря і без сторонньої помочі став наливати молоко в кухоль. У той час як ліве – виразно бачило напівпрозору і трохи скособочену жіночу постать, чия тонка рука, власне, й утримувала посуд.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.